

FORUM DEBATY
PUBLICZNEJ

POTENCJAŁ OBSZARÓW WIEJSKICH SZANSĄ ROZWOJU

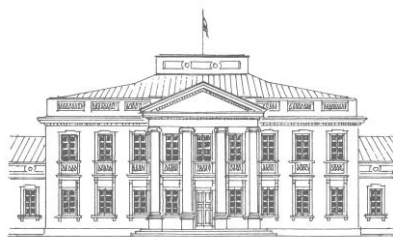
Spotkanie drugie

**Szanse edukacyjne na obszarach
wiejskich**

15 czerwca 2011 roku

Spis treści

Program spotkania Forum Debaty Publicznej „Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju”, 15 czerwca 2011 roku.....	3
Propozycje i pytania do dyskusji	4
Wstęp.....	5
Szanse edukacyjne na obszarach wiejskich (<i>Główny Urząd Statystyczny</i>).....	7
Wdrażanie reformy oświaty z 1999 roku na przykładzie gminy Mrozy (<i>Dariusz Jaszczuk</i>).....	20
Przełom w oświacie (<i>Alina Kozińska-Bałdyga</i>).....	24
Mała wiejska szkoła podstawowa – niezbędny ośrodek rozwoju społeczności lokalnej (<i>Elżbieta Tołwińska-Królikowska</i>).....	27
Szanse edukacyjne dzieci na wsi (<i>Teresa Ogrodzińska</i>).....	34
Świętokrzyska edukacja na miarę XXI wieku (<i>Jacek Wołowicz, Krzysztof Łysak</i>).....	38
Specyfika finansowania oświaty wiejskiej (<i>dr Wojciech Knieć, Marek Olszewski</i>)	44
Forum Debaty Publicznej „Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju” .	55

**Program spotkania
Forum Debaty Publicznej
„Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju”**

15 czerwca 2011 roku

Temat Forum: Szanse edukacyjne na obszarach wiejskich
Miejsce: Belweder

Program:

godz. 12.30	Rozpoczęcie obrad Forum: wystąpienie Min. Olgierda Dziekońskiego, przywitanie uczestników
godz. 12.31	Hymn Małej Szkoły – występ dzieci ze Szkoły Podstawowej w Kałużynie
godz. 12.35	Wystąpienie Prezydenta RP
godz. 12.40	Wystąpienie wprowadzające pana Andrzeja Hałasiewicza, eksperta w Kancelarii Prezydenta RP
godz. 12.45	Dyskusja nad przedstawioną problematyką, wypowiedzi uczestników Forum (po 3 min)
godz. 13.45	Przerwa (20 min)
godz. 14.05	Dyskusja, w której obserwatorzy debaty mają prawo do pojedynczego głosu (po 2 min)
godz. 15.25	Podsumowanie dyskusji i przedstawienie planu dalszych prac (Min. Olgierd Dziekoński)
godz. 15.30	Zakończenie spotkania

Propozycje i pytania do dyskusji:

1. Czy dzieci wiejskie są gorzej kształcone?
2. Czy są potrzebne specjalne „narzędzia” kształcenia dzieci wiejskich?
3. Jak kształtować kompetencje społeczne dzieci wiejskich aby nie czuły się gorsze od rówieśników z miast?
4. Jak wykorzystać Internet i nowoczesne technologie w kształceniu dzieci wiejskich?
5. Jak radzić sobie z malejącą liczbą dzieci w szkołach?
6. Jak przełamywać barierę odległość dziecka do szkoły?
7. Jak objąć większą liczbę dzieci opieką przedszkolną?

Wstęp

Szanowni Państwo,

Nie przypadkiem zajmujemy się szansami edukacyjnymi mieszkańców wsi. Nazwaliśmy ten zakres Forum Debaty Publicznej *Obszary wiejskie szansą rozwoju* ponieważ uważamy, jak to podkreślaliśmy na pierwszym FDP z tego obszaru, że od umiejętności wyzwolenia tkwiącego tam potencjału, zależy sukces modernizacyjny Polski jako całości. Największą wartością wsi i małych miast są ludzie, przede wszystkim młodzież wiejska, dlatego pierwsza debata tematyczna poświęcona jest młodzieży i poszukiwaniom sposobów na poprawę jej szans życiowych. Najskuteczniejszym sposobem na to jest dobra edukacja. Co należy, co można zrobić, aby nauczanie na wsi było na jak najwyższym poziomie?

Czy edukacja na wsi i w małych miastach jest na poziomie niższym? Warto spojrzeć na wybrane wskaźniki Głównego Urzędu Statystycznego. Wyniki egzaminów gimnazjalnych i sprawdzianów szóstoklasistów dzieci wiejskich są nieznacznie niższe niż dzieci z miast średnich i większych. Bardzo znaczące są jednak różnice w przypadku języka angielskiego czy francuskiego.

Kolejną kwestią, trudniej mierzalną, są kompetencje społeczne dzieci wiejskich. Funkcjonując w mniejszych społecznościach, rzadko spotykając obce, nowe osoby, nie nabywają umiejętności funkcjonowania w większych grupach i trudniej im radzić sobie w nowych sytuacjach społecznych.

Na wsi zbiegają się czynniki mające negatywny wpływ na szanse edukacyjne. Pierwszy z nich to poziom wykształcenia rodziców. Najlepszym gwarantem uzyskania lepszego wykształcenia są dobrze wykształceni rodzice. Mechanizmem korygującym ten czynnik jest wczesna opieka i wychowanie przedszkolne. Tymczasem poziom wykształcenia dorosłych mieszkańców wsi jest znacząco niższy niż w miastach, zaś opieką przedszkolną obejmuje się mniejszą część dzieci niż w miastach. Na te czynniki nakładają się trudności wynikające z odległości, jakie dzieci muszą pokonywać by docierać do szkoły.

Malejąca liczba uczniów zmusza samorządy do zamykania kolejnych szkół i poszukiwania sposobu racjonalnego organizowania nauki i sieci szkół w gminach. Społeczności lokalne coraz częściej organizują się by ratować swoje małe szkoły. Wiele z nich odnosi duże sukcesy edukacyjne. Wybór modelu organizacji nauki to trudne zadanie i nie ma uniwersalnej metody jego rozwiązywania. Każda gmina musi poszukiwać rozwiązań dopasowanych do własnej specyfiki, rozwiązań najlepszych w konkretnym miejscu i czasie. Mamy liczne przykłady jak to robić, warto je upowszechniać i dzielić się doświadczeniem z innymi.

Nasza debata zbiega się w czasie z pogłębieniem refleksji o stanie edukacji w całym kraju. Niedawno (5 i 6 czerwca 2011 roku) odbył się w Warszawie pierwszy Kongres Polskiej Edukacji, na którym zaprezentowano *Raport o stanie edukacji 2010 - Społeczeństwo w drodze do wiedzy*. Mamy więc wyjątkowo dobrą okazję, aby stan edukacji na wsi widzieć wyraźniej na tle całego kraju. W naszym Forum Debaty Publicznej – *Szanse edukacyjne na obszarach wiejskich*, chodzi nam o to, aby mieszkańcy wsi i małych miast w tej drodze do wiedzy nie mieli dalej i trudniej. Dlatego zastanawiamy się nad tym, jakich narzędzi potrzebuje wiejska oświata aby łagodzić niższe wykształcenie rodziców, jak obejmować jeszcze większą liczbę dzieci opieką przedszkolną, jak pokonywać trudności wynikające z rozproszonego zamieszkania uczniów.

Do debaty zaprosiliśmy osoby związanych z edukacją, o bogatym i różnorodnym doświadczeniu. Jesteśmy przekonani, że rozmowa w tak zróżnicowanym gronie pozwoli zidentyfikować nie tyle problemy, co przede wszystkim zakreśli sposoby ich rozwiązywania. Mamy nadzieję, że dyskusja ta będzie kontynuowana na różnych forach i różnych płaszczyznach z pożytkiem dla edukacji mieszkańców wsi i małych miast.

Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej

Szanse edukacyjne na obszarach wiejskich

Poziom wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich¹

Szanse edukacyjne młodzieży w długim okresie znajdują ostateczne odzwierciedlenie w poziomie wykształcenia ludności danego obszaru. Jak wynika z danych statystycznych opracowanych na podstawie Badania aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) jest on znacząco niższy na wsi niż w miastach. W roku 2010 wykształceniem wyższym legitymowało się 9,3% mieszkańców obszarów wiejskich, podczas gdy w miastach – 23,6% (średnio w kraju 18,1%). Wykształcenie co najmniej średnie miało na wsi 36,6% mieszkańców, w mieście zaś – 61,4% (średnio w kraju 51,9%). Wykształcenie ponadgimnazjalne (zasadnicze zawodowe, średnie, lub wyższe) miało na obszarach wiejskich 66,9%, w mieście – 82,7% (średnio w kraju 76,6%).

Ta sytuacja w zakresie poziomu wykształcenia jest niekorzystna dla mieszkańców wsi, gdyż z jednej strony ogranicza ich szanse na rynku pracy, z drugiej zaś stanowi barierę dla aspiracji edukacyjnych dzieci i młodzieży na wsi.

Pomimo znacząco niższego poziomu wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich w porównaniu z miastem, warto podkreślić, że poziom ten systematycznie się poprawia. W największym stopniu zwiększyła się liczba i odsetek ludności z wyższym wykształceniem oraz średnim. W roku 2004 wyższe wykształcenie miało 5,1% mieszkańców wsi (wzrost o 4,2 pkt. proc.), co najmniej średnie – 27,4% (wzrost o 9,2 pkt. proc.), a ponadgimnazjalne – 59,2% (wzrost o 7,7 pkt. proc.). Jednocześnie wyraźnie zmniejszył się odsetek ludności wiejskiej z wykształceniem podstawowym, niepełnym lub bez wykształcenia szkolnego z 36,0% w roku 2004 do 26,4% w roku 2010. Należy jednak podkreślić, że w miastach wzrost poziomu wykształcenia ludności był jednak wyższy niż na wsi, co nie zmniejsza dystansu kwalifikacyjnego ludności miast i wsi. Możemy więc stwierdzić, że kierunek zmian w poziomie wykształcenia ludności na wsi jest pożądany, ale dynamika tych zmian jest niewystarczająca. Być może jednym z ograniczeń tego procesu są znacznie niższe dochody ludności na wsi i w ślad za tym relatywnie małe i znacznie mniejsze niż w miastach wydatki gospodarstw domowych na wsi na edukację. W roku 2010 przeciętne gospodarstwo

---

¹ Statystyka publiczna wyodrębnia obszary wiejskie w oparciu o podział terytorialny według Krajowego Rejestru Urzędowego Podziału Terytorialnego Kraju (TERYT). Za tereny wiejskie według TERYT uznaje się obszary położone poza granicami administracyjnymi miast, tj. gminy wiejskie i części wiejskie gmin miejsko-wiejskich. Tereny wiejskie w 2009 r. zajmowały 93,2% powierzchni kraju i były zamieszkałe przez 14,9 mln osób, tj. 39,0% ludności Polski.

domowe na wsi² dysponowało miesięcznym dochodem rozporządzalnym na 1 osobę w wysokości 953 zł, co stanowiło 79,9% średniego dochodu rozporządzalnego w kraju. Kwota średnich miesięcznych wydatków na edukację w gospodarstwach domowych na wsi stanowiła w 2010 r. 7,10 zł, podczas gdy w miastach wynosiła 16,26 zł.

Jedną z cech współczesnego systemu kształcenia jest upowszechnianie się kształcenia przez całe życie. Wyniki BAEL wskazują, że mieszkańcy wsi znacznie rzadziej korzystają z kształcenia pozaszkolnego w porównaniu z mieszkańcami miast. W 2010 r. z 632 tys. osób w wieku 15-64 lata uczestniczących w kształceniu ustawicznym w formie pozaszkolnej tylko 116 tys. mieszkało na wsi. We wszystkich wyróżnionych formach kształcenia pozaszkolnego dominowali mieszkańcy miast.

Na możliwości wzbogacenia wiedzy i doskonalenia kwalifikacji ludności coraz większy wpływ ma dostęp do Internetu. Z danych z badania budżetów gospodarstw domowych wynika, że 50,3% gospodarstw domowych na wsi (2010 rok) dysponowało komputerem osobistym z dostępem do Internetu i jest to prawie pięciokrotnie więcej niż w roku 2005 (10,7%). Liczby te wskazują na ogromną zmianę cywilizacyjną, jaka w tym zakresie dokonała się na wsi, większa nawet niż w miastach (mimo iż odpowiednie wskaźniki dla miasta są wyższe i wynoszą 64,1% w roku 2010 i 28,2% w roku 2005). Tak istotna zmiana w poziomie wyposażenia gospodarstw domowych na wsi w komputer osobisty z dostępem do Internetu ma fundamentalne znaczenie dla perspektyw uczenia się przez całe życie mieszkańców obszarów wiejskich – oczywiście także i w innych wymiarach takich jak, udogodnienia w załatwianiu formalności, prowadzeniu działalności gospodarczej, dokonywaniu zakupów czy zdobywaniu wiedzy w ramach regularnej nauki szkolnej.

Dostępność i jakość placówek edukacji dla mieszkańców obszarów wiejskich

Dostępność opieki dla najmłodszych i wychowania przedszkolnego

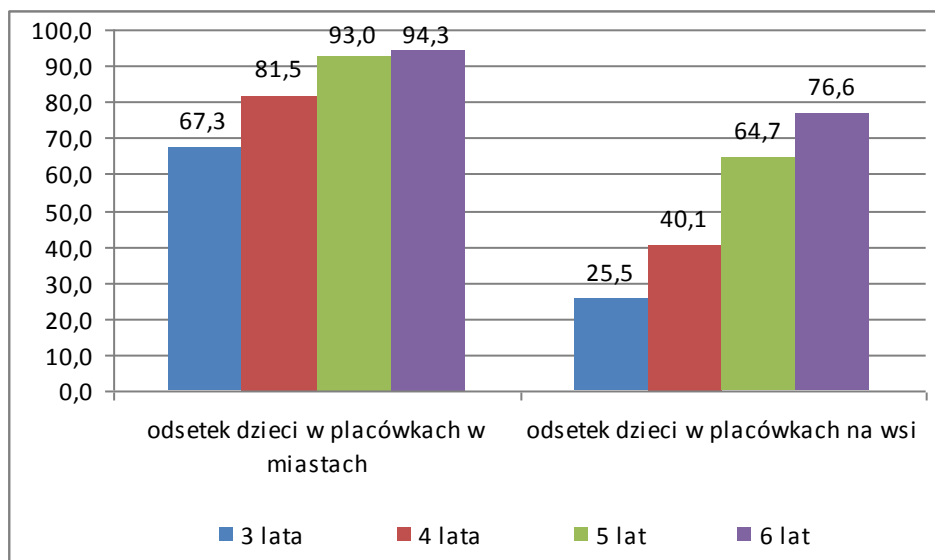
Na obszarach wiejskich w latach 2009-2010 nie była prowadzona instytucjonalna opieka nad dzieckiem w wieku do 3 lat. Przewiduje się, że w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3, sytuacja może się zmienić. Opieka będzie organizowana w formie żłobka, klubu dziecięcego, sprawowana przez dziennego opiekuna oraz nianię. Zjawisko to będzie obserwowane przez statystykę publiczną.

---

² Według badania GUS: Budżety gospodarstw domowych.

Wykres: Udział dzieci uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego w miastach i na wsi w roku szkolnym 2010/2011 w stosunku do populacji w wieku 3-6 lat.

Na wsi powszechność wychowania przedszkolnego jest znacznie niższa niż w mieście. W roku szkolnym 2009/2010 liczba dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3-6 lat wyniosła 482, wobec 815 w miastach. Należy podkreślić, że wskaźnik ten systematycznie wzrasta (w roku szkolnym 2003/2004 na wsi wyniósł 355, w miastach – 663). Tempo zmian tego wskaźnika, nieco szybsze na wsi niż w mieście, daje nadzieję na stopniowe wyrównywanie szans edukacyjnych.

Trzeba jednak podkreślić, że różnice pomiędzy wsią a miastem w odsetku dzieci uczestniczących w wychowaniu przedszkolnym są znacznie większe (wykres powyżej) w przypadku dzieci trzy- i czteroletnich niż dzieci pięcio- i sześciolletnich, przy czym dzieci sześciolletnie są już objęte obowiązkiem przygotowania przedszkolnego.

Spośród czterech typów placówek wychowania przedszkolnego w ostatnich latach nastąpił wyraźny wzrost powszechności punktów przedszkolnych, przy jednoczesnym spadku liczby oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych na wsiach. W porównaniu z rokiem szkolnym 2008/2009 liczba przedszkoli na wsi wzrosła o 8,3%, odnotowano też ośmiokrotny wzrost liczby punktów przedszkolnych w tym samym okresie (zaczęły one funkcjonować od 2008 roku). W okresie 2005-2010 łączna liczba placówek wychowania przedszkolnego na wsi wzrosła z 10343 do 10684, tj. o 3,3%.

Warunki edukacji na poziomie podstawowym i gimnazjalnym w mieście i na wsi

W roku szkolnym 2009/10 na obszarach wiejskich działało 9,3 tys. szkół podstawowych. W porównaniu do roku szkolnego 2003/04 ich liczba zmniejszyła się o 1053 (10,2%). Na wsi do szkół podstawowych uczęszczało

913 tys. dzieci i młodzieży, tj. o 22,2 % mniej w porównaniu do danych z roku szkolnego 2003/2004.

Wiejskie szkoły podstawowe charakteryzują się korzystniejszymi warunkami nauczania pod względem liczebności oddziałów: (średnio 15 uczniów na wsi wobec 22 w mieście) oraz przeciętnej liczby uczniów przypadających na nauczyciela (odpowiednio 11 wobec 15). Mniejsza jest także średnie liczba uczniów w wiejskiej szkole podstawowej -99 wobec 331 w mieście. Z drugiej strony często szkoły te są słabiej wyposażone - niemal co druga szkoła wiejska nie posiada sali gimnastycznej.

Współczynnik skolaryzacji netto szkół podstawowych (dla wieku 7-12) na obszarach wiejskich w roku szkolnym 2009/2010 wyniósł 86,6 (w roku 2005/2006 – 88,4%). Jego niska wartość w powiązaniu z wysoką wartością analogicznego współczynnika dla miasta jest spowodowana dowożeniem części uczniów z obszarów wiejskich do szkół w mieście. Zjawisko to jest powiązane z obserwowanym od lat trendem demograficznym polegającym na ubytku ludności na wiejskich obszarach peryferyjnych przy jednoczesnym silnym przyroście liczby mieszkańców wsi wokół największych miast.

Tabl. 1. Szkoły podstawowe^a dla dzieci i młodzieży
Stan w dniu 30 IX

Wyszczególnienie	Szkoly	Uczniowie	Absolwenci ^b	Liczba uczniów na 1		
				szkołę	komputer ^c przeznaczony do użytku uczniów	
POLSKA	2003/04	14565	2817959	534729	193	26,4
	2009/10	13191	2210279	405697	168	10,4
Obszary wiejskie	2003/04	10323	1174490	213877	114	18,3
	2009/10	9270	913494	170376	99	7,1
Miasta	2003/04	4242	1643469	320852	387	38,7
	2009/10	3921	1296785	235321	331	15,4

^a Łącznie ze szkołami filialnymi, szkołami sportowymi i mistrzostwa sportowego, szkołami artystycznymi niedającymi uprawnień zawodowych, realizującymi jednocześnie program szkoły podstawowej; bez szkół specjalnych. ^b Według stanu na koniec poprzedniego roku szkolnego. ^c W przypadku wspólnego użytkowania komputerów przez kilka szkół – wykazane tylko raz.

Źródło: dla roku szkolnego 2009/10 dane Ministerstwa Edukacji Narodowej.

W roku szkolnym 2009/2010 na wsi działało 3,3 tys. gimnazjów i ich liczba w stosunku do roku szkolnego 2003/04 wzrosła o 197 (tj. 6,3%). Uczęszczało do nich 464 tys. uczniów. Średnia wielkość oddziału szkolnego była mniejsza niż w mieście (21 na wsi wobec 24 w mieście).

W roku szkolnym 2009/10 na jedno gimnazjum na wsi przypadało 139 uczniów (w miastach 268). Współczynnik skolaryzacji netto dla gimnazjów na wsi w roku szkolnym 2009/10 wyniósł 72,7 (w roku 2005/2006 – 75,0). Wystąpiło, podobnie jak w przypadku szkół podstawowych, ale z większym

nateżeniem, zjawisko dowożenia dzieci mieszkających na wsi do gimnazjów w miastach.

W roku szkolnym 2009/10 na obszarach wiejskich dowożeniem objętych było 26,2% uczniów szkół podstawowych i 46,1% uczniów gimnazjów.

Zbliżony poziom komputeryzacji szkół na wsi i w mieście, przy jednoczesnym statystycznie łatwiejszym dostępie do komputerów dla uczniów na wsi (w szkołach podstawowych 7 uczniów na komputer na wsi wobec ponad 15 w mieście, a w gimnazjach odpowiednio 10 i 13) jest istotnym czynnikiem wyrównywania szans edukacyjnych.

Udział nauczycieli z poszczególnymi stopniami awansu zawodowego na wsiach oraz w miastach jest niemal identyczny, najliczniejszą grupę (43% na wsi i 44% w miastach) stanowią nauczyciele dyplomowani. Podobny jest także udział nauczycieli mianowanych – 32% na wsi a 30% w mieście.

Proporcje dzieci uczących się języków obcych w szkołach w miastach i na wsi są podobne, a co należy podkreślić, statystycznie częściej dwóch języków uczą się dzieci na wsi. W szkołach podstawowych zlokalizowanych w miastach i na wsi jako język obowiązkowy najczęściej nauczany jest język angielski (przeciętnie w 85% uczniów na wsi a 89% w mieście), a następnym językiem pod względem popularności jest język niemiecki (12% na wsi i 10% w mieście). W gimnazjach wyniki te są jeszcze bardziej zbliżone. Dzieci na wsi częściej niż w mieście uczą się języka rosyjskiego.

Tabl. 2. Gimnazja^a dla dzieci i młodzieży
Stan w dniu 30 IX

Wyszczególnienie	Szkoly	Uczniowie	Absolwenci ^b	Liczba uczniów na 1		
				szkołę	komputer ^c przeznaczony do użytku uczniów	
POLSKA	2003/04	6114	1642386	547431	269	25,3
	2009/10	6423	1291854	447573	201	11,8
Obszary wiejskie	2003/04	3138	555720	179541	177	19,5
	2009/10	3335	463734	162564	139	9,6
Miasta	2003/04	2976	1086666	367890	365	29,9
	2009/10	3088	828120	285009	268	13,6

^a Łącznie ze szkołami sportowymi i mistrzostwa sportowego oraz szkołami z oddziałami przysposabiającymi do pracy; bez szkół specjalnych. ^b Według stanu na koniec poprzedniego roku szkolnego. ^c W przypadku wspólnego użytkowania komputerów przez kilka szkół – wykazane tylko raz.

Źródło: dla roku szkolnego 2009/10 dane Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Wyniki egzaminów na koniec szkoły podstawowej i gimnazjum

Jakość kształcenia na poziomie podstawowym i gimnazjalnym na obszarach wiejskich można ocenić na podstawie wyników egzaminów gimnazjalnych.

Egzamin gimnazjalny

Wyniki egzaminów gimnazjalnych³, zarówno w części humanistycznej, jak i matematyczno – przyrodniczej oraz poszczególnych języków wskazują na wyższe osiągnięcia uczniów z miast średnich (20-100 tys. mieszkańców) i największych (powyżej 100 tys. mieszkańców). Wyniki dzieci wiejskich i z mniejszych miast (do 20 tys. mieszkańców) są podobne. Największe różnice można zaobserwować w wyniku z języka angielskiego 26,87 pkt. na wsi wobec 33,38 w największych miastach (różnica o 6,51 pkt.) – jeszcze większa różnica jest w przypadku języka francuskiego (prawie 10 pkt. różnicy). W przypadku wyników części humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej różnica wynosi odpowiednio 2,44 i 2,84 pkt. na niekorzyść wsi, na podobnym poziomie jest w przypadku języka niemieckiego – o 2,51 pkt mniej osiągają średnio dzieci wiejskie w porównaniu z ich rówieśnikami z największych miast (dzieci wiejskie lepiej niż miejskie wypadają jedynie na egzaminie z jęz. rosyjskiego).

Sprawdzian szóstoklasistów

Podobnie kształtują się wyniki sprawdzianu szóstoklasistów – także w tym przypadku dzieci wiejskie uzyskują niższe wyniki niż dzieci z największych miast, jest to widoczne przy ocenie umiejętności: pisania, rozumowania, korzystania z informacji i wykorzystania wiedzy w praktyce. Znacznie bardziej wyrównana jest ocena umiejętności czytania dzieci wiejskich i miejskich, choć i w tym przypadku dzieci wiejskie uzyskują niższą ocenę.

W przypadku zarówno sprawdzianu szóstoklasistów, jak i wyniku egzaminu gimnazjalnego szkoły wiejskie charakteryzują się niższymi wynikami niż szkoły w średnich i dużych miastach i to pomimo mniejszej średniej liczby uczniów w klasie oraz podobnego rozkładu stopni awansu zawodowego nauczycieli. Warto zwrócić jednak uwagę na inne czynniki takie jak: niższy udział dzieci wiejskich w wychowaniu przedszkolnym czy niższe średnie dochody i wydatki na edukację gospodarstw domowych na wsi, a także odmienna struktura wykształcenia ludności wiejskiej i miejskiej.

Sieć szkół ponadgimnazjalnych

W roku szkolnym 2009/2010 jedynie ok. 12% placówek ponadgimnazjalnych (liceów ogólnokształcących i profilowanych oraz szkół zawodowych, w tym zasadniczych i artystycznych ogólnokształcących) zlokalizowanych było na wsi (z ponad 11 tys. placówek ogółem) Warto jednak podkreślić, że sieć szkół ponadgimnazjalnych jest gęstsza niż sieć miast powiatowych. Ich dostępność jest często uwarunkowana siecią

---

³ Na podstawie danych CKE za rok 2010

komunikacyjną na terenie danego powiatu. W przypadku większości powiatów odległość od miasta powiatowego do dowolnego miejsca na terenie powiatu nie przekracza 30 km.

Dla wyrównywania szans edukacyjnych istotna jest także lokalizacja szkół wyższych lub ich filii oraz jakość kształcenia i adekwatność kierunków w odniesieniu do potrzeb rynku pracy. W sytuacji, gdy w większości miast co najmniej średniej wielkości (liczących ok. 50 tys. mieszkańców lub więcej) istnieją szkoły wyższe możliwe jest ograniczenie bariery finansowej i komunikacyjnej w dostępie młodzieży wiejskiej do szkół wyższych.

Perspektywy zmian demograficznych na obszarach wiejskich i wynikające stąd wyzwania

Według prognozy GUS w końcu 2035 r. ludność Polski osiągnie ok. 36 mln., co będzie stanowiło ok. 94% stanu z roku 2010. Uwzględniając podział na obszary miejskie i wiejskie uwidaczniają się istotne różnice w przebiegu procesów demograficznych. W perspektywie do 2035 r., aż 90% przewidywanego spadku wielkości populacji będzie obserwowana w miastach. Na terenach wiejskich natomiast do roku 2020 notowany będzie powolny i systematyczny, wzrost liczby ludności. W tym okresie populacja na obszarach wiejskich wzrośnie do 15,2 mln. a w ciągu następnych 15 lat notowany będzie ubytek liczby ludności wiejskiej, ale dopiero w 2035 r. liczba ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich ukształtuje się na nieco niższym poziomie niż obecnie i wyniesie 14,8 mln.

Istotne zmiany będą obserwowane w strukturze ludności według wieku, przewidywane jest dalsze pogłębianie procesu starzenia się społeczeństwa. Procesy te będą występowały z różnym nasileniem zarówno w miastach, jak i na wsi. Wyniki prognozy wskazują na zaawansowane starzenie się populacji szczególnie na obszarach wiejskich.

Założony w pierwszych latach prognozy - do 2012 r. - wzrost urodzeń znajdzie odzwierciedlenie w liczebności zbiorowości dzieci i młodzieży w podziale na edukacyjne grupy wieku (0-2, 3-6, 7-12, 13-15, 16-18, 19-24). W młodszych grupach wieku - wpływ wyższych urodzeń będzie widoczny w pierwszych latach prognozy, w starszych grupach tendencja wzrostowa będzie pojawiała się później, jako efekt działania falowania demograficznego.

Przyjmując rok 2010 za 100 w roku 2035 liczebność grupy wieku 3 – 6 lat wyniesie niecałe 77% w miastach i 75% na wsi. Dzieci w wieku nauczania podstawowego 7 -12 lat będą stanowiły w miastach 89 % stanów z 2010 r., zaś na wsi ponad 80%. Większe ubytki % przewiduje się w pozostałych grupach wieku. Do 2035 r. dzieci i młodzież w wieku gimnazjalnym i licealnym na wsi będą stanowiły odpowiednio 78% i 73% liczby z roku 2010, podczas gdy w miastach gimnazjaliści będą stanowili 89%, a licealiści 83%. Reasumując w okresie 2010 – 2035 subpopulacja 3-18 lat zmniejszy się o 658 tys. na wsi i 534 tys. w miastach .

Prognozowane zjawiska demograficzne będą zatem ułatwiały zapewnienie odpowiedniej sieci szkół i poziomu kształcenia na obszarach wiejskich. Inwestycje realizowane obecnie i w najbliższych kilku latach w sferze edukacji na obszarach wiejskich mogą być postrzegane jako długookresowa inwestycja, która w krótkim okresie zaspokoi najpilniejsze potrzeby edukacyjne na obszarach wiejskich, w dłuższym horyzoncie czasowym przyczyni się do dalszej poprawy warunków kształcenia dzieci na wsi ze względu na prognozowane trendy demograficzne.

Wnioski

Żaden kraj, w którym w dłuższym okresie występują silne nierówności społeczne, nie będzie się harmonijnie rozwijał – dotyczy to także Polski. Dynamiczne procesy zachodzące w gospodarce rynkowej, także w ramach jednolitego rynku UE, prowadzą do koncentracji działalności gospodarczej i osób najlepiej wykształconych w największych centrach rozwoju. Procesy te obok korzyści dla przedsiębiorców niosą także ryzyko ograniczenia szans rozwojowych osób, rodzin i społeczności lokalnych poza tymi centrami. Czynnikiem, który silnie wpływa na szanse rozwojowe jest poziom wykształcenia. Dlatego wyrównywanie szans edukacyjnych pomiędzy wsią a miastem jest bardzo ważnym wyzwaniem.

W ostatnich latach nastąpiła istotna poprawa wielu czynników determinujących szanse edukacyjne na wsi: m.in. lepsza dostępność do wychowania przedszkolnego czy poprawa wyposażenia szkół i gospodarstw domowych w sprzęt komputerowy z dostępem do Internetu. Pod wieloma względami sytuacja szkół wiejskich jest podobna lub czasem nieco lepsza niż szkół w mieście (np. pod względem liczby uczniów przypadających na oddział czy stanowisko komputerowe). Pozostają jednak nadal istotne problemy, jak choćby: niższe wyniki egzaminów gimnazjalnych, sprawdzianów szóstoklasistów czy niedobór sal gimnastycznych w szkołach na wsi.

Obszary wiejskie w ciągu najbliższych 25 lat będą miały bardziej stabilną liczbę osób w wieku produkcyjnym niż miasta. W okresie do 2035 roku liczba osób w wieku 18-59/64 spadnie na wsi z 9,5 mln do 8,7 mln (o ok. 800 tys.), podczas gdy w miastach: z 15,1 mln do 12,1 mln (o ponad 3 miliony). Dlatego także z punktu widzenia perspektyw rozwoju gospodarczego Polski aktywizacja zawodowa mieszkańców obszarów wiejskich ma kluczowe znaczenie dla wzrostu wskaźnika zatrudnienia w całej Polsce, a w tym procesie bardzo ważna jest poprawa poziomu wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich.

Warszawa, czerwiec 2011 r.

Załącznik: tabele i wykresy

Tabl.1. Struktura wykształcenia ludności w wieku 15 lat i więcej według miejsca zamieszkania (przeciętne w roku) wg BAEL

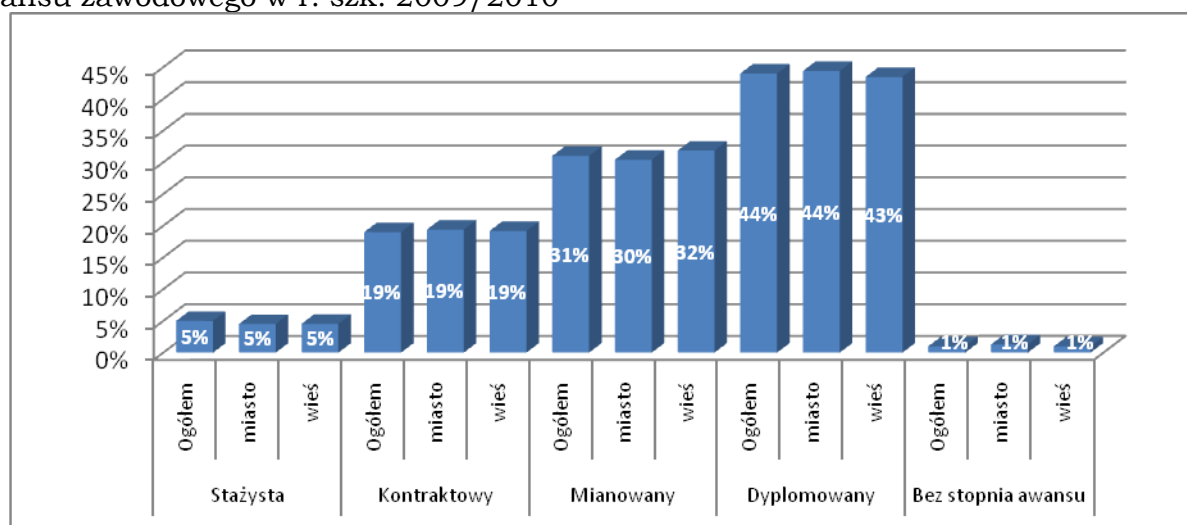
WYSZCZEGÓLNIENIE	2004	2010
	w %	
OGÓLEM	100,0	100,0
Wyższe	12,1	18,1
Policealne i średnie zawodowe	22,8	23,2
Średnie ogólnokształcące	9,5	10,6
Zasadnicze zawodowe	26,7	24,7
Gimnazjum	4,3	5,5
Podstawowe, niepełne podstawowe, bez wykształcenia szkolnego	24,6	17,9
Miasta	100,0	100,0
Wyższe	16,2	23,6
Policealne i średnie zawodowe	26,3	25,2
Średnie ogólnokształcące	12,0	12,6
Zasadnicze zawodowe	23,7	21,3
Gimnazjum	4,0	4,7
Podstawowe, niepełne podstawowe, bez wykształcenia szkolnego	17,8	12,6
Wieś	100,0	100,0
Wyższe	5,1	9,3
Policealne i średnie zawodowe	17,0	19,9
Średnie ogólnokształcące	5,3	7,4
Zasadnicze zawodowe	31,8	30,3
Gimnazjum	4,8	6,7
Podstawowe, niepełne podstawowe, bez wykształcenia szkolnego	36,0	26,4

Tabl. 2. Charakterystyka szkół w roku szkolnym 2009/2010 (opracowanie GUS na podstawie SIO)

	SZKOŁY PODSTAWOWE			GIMNAZJA		
	Ogółem	Miasto	Wieś	Ogółem	Miasto	Wieś
Średnia liczba uczniów przypadających na szkołę	168	331	99	201	268	139
Średnia wielkość oddziału szkolnego	19	22	15	23	24	21
Udział szkół filialnych wśród ogółu szkół podstawowych (w %)	3,6	0,35	5			
Liczba sal gimnastycznych przypadających na szkołę	0,66	1	0,52	0,54	0,67	0,43
Liczba uczniów przypadających na salę gimnastyczną	253	330	190	372	403	327

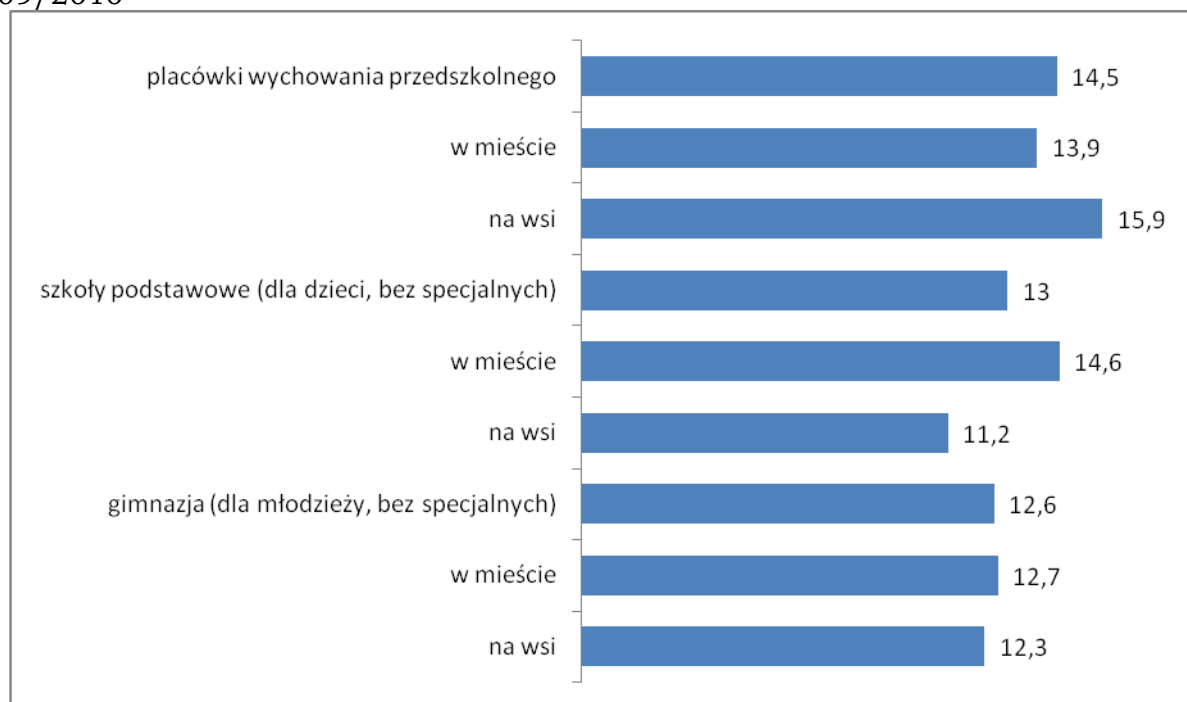
Liczba pracowni komputerowych przypadających na szkołę	1,06	1,3	0,96	1,06	1,23	0,9
Liczba uczniów przypadających na pracownię komputerową	158	255	102	190	218	155
Liczba pracowni językowych przypadających na szkołę	0,2	0,45	0,1	0,56	0,81	0,33
Liczba uczniów przypadających na pracownię językową	820	732	990	360	331	427
Odsetek uczniów klas I-IV mieszkających w odległości 3-5 km od szkoły	6,5	2	13			
Odsetek uczniów klas V-VI mieszkających w odległości 4-5 km od szkoły (gimnazja I-III)	3,1	1	6,2	9,5	4,1	19
Odsetek uczniów mieszkających 5-10 km od szkoły	3,3	1,3	6	11	5,3	20,8
Odsetek uczniów mieszkających powyżej 10 km od szkoły	0,6	0,3	1	3,5	2	6,2
Odsetek uczniów dowożonych do szkół	13,5	4,6	26,2	23,9	11,5	46,1

Wykres 1. Nauczyciele w szkołach w miastach i na wsi (ISCED 0-3) wg stopnia awansu zawodowego w r. szk. 2009/2010

Wykres 2. Przeciętna liczba uczniów przypadających na jednego nauczyciela w szkołach podstawowych i gimnazjach w mieście i na wsi w roku szkolnym 2009/2010

Tabl. 3. Wyniki egzaminu gimnazjalnego (rok 2010, dane CKE)

Wyszczególnienie	Liczba uczniów	Średnia	Odchylenie standardowe
Część humanistyczna			
Kraj	434363	30,34	8,38
Wieś	154238	29,51	8,18
Miasto do 20 tys. mieszkańców	84961	29,51	8,47
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	90749	30,68	8,43
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	104415	31,95	8,3
Część matematyczno - przyrodnicza			
Kraj	434120	23,9	9,63
Wieś	154119	22,93	9,07
Miasto do 20 tys. mieszkańców	84870	23,03	9,32
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	90769	24,18	9,74
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	104362	25,77	10,28
Język angielski			
Kraj	344145	29,88	11,68
Wieś	122497	26,87	10,84
Miasto do 20 tys. mieszkańców	61248	28,91	11,42
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	70186	31,5	11,63
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	90214	33,38	11,84
Język niemiecki			

Kraj	82696	29,36	9,34
Wieś	29128	28,65	8,72
Miasto do 20 tys. mieszkańców	22511	28,83	9,15
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	19258	29,94	9,5
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	11799	31,16	10,52
Język rosyjski			
Kraj	4744	27,08	11,75
Wieś	2488	30,75	10,82
Miasto do 20 tys. mieszkańców	942	26,09	11,89
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	778	22,04	11,37
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	536	19,12	8,87
Język francuski			
Kraj	2309	34,17	10,49
Wieś	122	27,96	7,38
Miasto do 20 tys. mieszkańców	238	26,22	6,59
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	503	29,02	8,21
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	1446	37,78	10,23

Tabl. 4. Zróżnicowanie wyników sprawdzianu szóstoklasistów wg wielkości miejscowości oraz komponentu egzaminu (rok 2010, dane CKE)

Wyszczególnienie	Liczba uczniów	Średnia	Odchylenie standardowe
Cały test			
Kraj	383628	24,56	8,03
Wieś	161024	23,5	7,93
Miasto do 20 tys. mieszkańców	60241	23,95	8
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	73975	25,15	7,92
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	88388	26,41	7,95
Czytanie			
Wieś	161024	7,16	1,75
Miasto do 20 tys. mieszkańców	60241	7,28	1,73
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	73975	7,48	1,68
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	88388	7,7	1,64
Pisanie			
Wieś	161024	5,05	2,56
Miasto do 20 tys. mieszkańców	60241	5,15	2,63
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	73975	5,48	2,64
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	88388	5,81	2,65
Rozumowanie			
Wieś	161024	4,99	2,39
Miasto do 20 tys. mieszkańców	60241	5,1	2,37

Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	73975	5,36	2,32
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	88388	5,65	2,27
Korzystanie z informacji			
Wieś	161024	2,25	1,18
Miasto do 20 tys. mieszkańców	60241	2,31	1,17
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	73975	2,45	1,15
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	88388	2,57	1,14
Wykorzystywanie wiedzy w praktyce			
Wieś	161024	4,06	2,31
Miasto do 20 tys. mieszkańców	60241	4,11	2,32
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	73975	4,38	2,32
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	88388	4,68	2,36

Dariusz Jaszczuk
Wójt Gminy Mrozy

Wdrażanie reformy oświaty z 1999 roku na przykładzie gminy Mrozy

Główne kierunki zmian

1. Skrócenie cyklu nauczania w szkołach podstawowych
2. Powstanie nowego typu szkoły – gimnazjum
3. Możliwość przekazywania gminom w drodze porozumień prowadzenia szkół średnich przez powiaty
4. Zasadnicza zmiana algorytmu do naliczania organom prowadzącym szkoły subwencji oświatowej, a szczególnie uzależnienia subwencji oświatowej dla szkoły od liczby uczniów.

System oświaty na terenie Gminy Mrozy w dniu wejścia reformy:

1. Gmina posiada 7 szkół podstawowych oraz liceum ogólnokształcące prowadzone przez Starostwo Powiatowe w Mińsku Mazowieckim
2. Bardzo zły stan infrastruktury oświaty – zły stan techniczny budynków, wyeksploatowane instalacje, pomieszczenia i wyposażenie niedostosowane do nowoczesnego kształcenia, brak boisk i sal gimnastycznych
3. Znaczna ilość nauczycieli z niskimi kwalifikacjami do pracy w szkole
4. Na terenie gminy istnieje z dużymi tradycjami liceum ogólnokształcące, które zgodnie z założeniami organu prowadzącego, tj. Starostwa Powiatowego w Mińsku Mazowieckim przeznaczone jest do likwidacji.

Powstanie „Strategii rozwoju oświaty na terenie Gminy Mrozy do 2015 roku” zawierającej:

1. Analizę uwarunkowań geograficznych i demograficznych
2. Nowe uwarunkowania ekonomiczne kształcenia na wysokim poziomie w prowadzonych szkołach
3. Utworzenie gimnazjów
4. Utrzymanie liceum ogólnokształcącego jako ważnej placówki oświatowej na terenie gminy
5. Stworzenie jednolitej i funkcjonalnej sieci szkół i przedszkoli uwzględniającej uwarunkowania lokalne, dostosowanej do współczesnych wymagań edukacji.

Przyjęte rozwiązania

Po dokonaniu szczegółowej analizy nowych uwarunkowań funkcjonowania oświaty na terenie gminy, wypracowano optymalne rozwiązania w zaistniałej sytuacji prawno – organizacyjnej. Po pierwsze, ze względu na charakterystykę geograficzną gminy, wyodrębniono dwa ośrodki rozwoju oświaty: w Mrozach i Jeruzalu, w których docelowo miały powstać nowoczesne placówki edukacyjne. Ważne miejsce na mapie oświatowej gminy ma również Grodzisk, miejscowość położona przy stacji kolejowej, mająca dodatnie wskaźniki rozwojowe. Taka sieć szkół wynika również ze szczególnych analiz demograficznych, z których wynika, że liczba urodzonych dzieci z roku na rok zmniejsza się i w perspektywie najbliższych lat niektóre szkoły tracą rację bytu. Ważnym czynnikiem było skrócenie procesu kształcenia w szkołach podstawowych z 8 do 6 lat. Najważniejszym jednak była zmiana sposobu finansowania oświaty. Nowy algorytm naliczania subwencji likwidował priorytetowe traktowanie małych szkół wiejskich, ponieważ wprowadzono do niego wskaźnik średnio 25 uczniów w oddziale, co w warunkach szkół wiejskich jest zupełnie nieosiągalne.

Wdrożona reforma wprowadzała nowy typ szkoły, tj. gimnazja, które w pierwotnych założeniach powinny być tworzone w miejscowościach gminnych, dla małych i średnich gmin wiejskich po jednym na gminę. W Gminie Mrozy było to niemożliwe ze względu na położenie miejscowości Mrozy w stosunku do obszaru gminy. W naszej sytuacji zachodziła konieczność utworzenia co najmniej dwóch gimnazjów. Takie rozwiązanie zapewniało, że droga gimnazjalisty do szkoły nie byłaby dłuższa niż 10 km.

Innym problemem, który pojawił się, był zamiar likwidacji Liceum Ogólnokształcącego w Mrozach przez powiat miński, szkoły, która miała wielkie tradycje historyczne oraz była w minionych latach bardzo ważnym ośrodkiem kształcenia w tej części województwa. Naszym zdaniem placówkę należało ochronić przed likwidacją, w związku z tym wystąpiliśmy do powiatu mińskiego o przekazanie w drodze porozumienia obowiązków organu prowadzącego dla tej szkoły. Powiat miński wyraził na to zgodę. Dodatkowym atutem tego rozwiązania było pozyskanie bazy dla tworzonego gimnazjum, co w konsekwencji uwolniło gminę od konieczności budowy szkoły. Ostatecznie na bazie przejętego liceum utworzono Zespół Szkół Publicznych, Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące w Mrozach.

Ostatecznie, uwzględniając wszystkie uwarunkowania zewnętrzne (prawno – oświatowe) oraz wewnętrzne (geograficzne, demograficzne i ekonomiczne), kierując się nadrzędną chęcią możliwie najwyższego poziomu kształcenia uczniów przyjęto następujące rozwiązania:

1. Utworzono dwa zespoły szkół: Zespół Szkół Publicznych, Liceum Ogólnokształcące i Gimnazjum w Mrozach oraz Zespół Szkół Publicznych, Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Jeruzalu

2. Poza tymi szkołami jako docelowe z perspektywą rozwoju wskazaliśmy Szkołę Podstawową w Mrozach i Szkołę Podstawową w Grodzisku.
3. Pozostałe szkoły ze względu na opisane wyżej uwarunkowania, przewidzieliśmy do likwidacji, tj. Szkołę Podstawową w Guzewie, Szkołę Podstawową w Sokolniku, Szkołę Podstawową w Lipinach i Szkołę Podstawową w Kuflewie.
4. Ważnym ustaleniem było przyjęcie zasady, że likwidacja szkół będzie następowała po odpowiednim zmodernizowaniu szkół docelowych, które znacznie poprawią warunki kształcenia. Ostatecznie dwie szkoły zostały zlikwidowane w 1999 roku, a pozostałe dwie w 2003 roku
5. Na bazie byłej Szkoły Podstawowej w Lipinach powstała Niepubliczna Szkoła Podstawowa prowadzona przez Stowarzyszenie, która liczy około 40 uczniów – w mojej ocenie inicjatywa zbędna przy obecnych warunkach prawno – finansowych tego typu szkół.

Podsumowanie

Po kilku latach od zakończenia restrukturyzacji i optymalizacji sieci placówek oświatowych na terenie Gminy Mrozy należy stwierdzić, że podjęte działania powiodły się. Efektem przeprowadzonych przekształceń jest nowoczesna baza edukacyjna z dobrze dobraną kadrami nauczycielską. Zaoszczędzone środki są wykorzystywane na stałą poprawę bazy oświatowej, co umożliwia zwiększenie oferty edukacyjnej poprzez organizowanie dodatkowych zajęć dla uczniów. Uczniowie ze zlikwidowanych szkół są dowożeni dobrze zorganizowanym transportem, który co godzinę odwozi uczniów bez konieczności zbędnego oczekiwania.

Podjęte działania pomimo protestów rodziców na etapie likwidacji szkół cieszą się obecnie dużym uznaniem społecznym. Początkowa nieufność przerodziła się w zaufanie co do intencji władz samorządowych. Wszystko to było możliwe dzięki przyjętej zasadzie, że dobrze pojęte dobro dziecka jest najważniejsze i że dzieci z rozproszonych terenów wiejskich mogą mieć szansę do nowoczesnego kształcenia, jakie z reguły dają duże ośrodki miejskie.

Ważnym osiągnięciem prowadzonych zmian organizacyjnych było to, że wszyscy nauczyciele ze zlikwidowanych szkół otrzymali ofertę pracy w pozostałych szkołach. Stało się to możliwe dzięki wcześniejszemu skumulowaniu godzin ponadwymiarowych w placówkach tworzących nową sieć szkolną.

Wnioski

1. Utworzenie gimnazjów jako szkoły porządkującej wiedzę uczniów przed rozpoczęciem nauki w szkole średniej było słuszne, szczególnie w niedoinwestowanych szkołach wiejskich

2. Wdrażając reformę oświaty, administracja rządowa narzuciła uwarunkowania prawno – ekonomiczne, natomiast trudny obowiązek przekształceń został przekazany samorządom. Szkoda, że działania administracji rządowej często utrudniały proces przekształceń
3. Należy uporządkować zasady funkcjonowania szkół niepublicznych w zakresie prawno – finansowym.

Alina Kozińska-Bałdyga

Założycielka i prezeska Federacji Inicjatyw Oświatowych

Przełom w oświacie

Powszechnie uważa się, iż masowa likwidacja szkół jest wynikiem niżu demograficznego. Tymczasem podstawową jej przyczyną jest system finansowania szkół, wprowadzony w 1998 roku, oparty na subwencji naliczanej na ucznia. Koszty utrzymania szkoły w ok. 85-90% determinowane są przez płace nauczycieli naliczane w oparciu o Kartę Nauczyciela. Są więc sztywne. System finansowania został wprowadzony bez pilotażu i bez monitorowania jego skutków. Jego wprowadzeniu towarzyszyły hasła, iż dzieje się to dla dobra dzieci i wyrównania ich szans edukacyjnych, a bono edukacyjny podniesie jakość edukacji. Mówiono też, iż to „nie ministerstwo likwiduje szkoły, tylko władze samorządowe”. Pozbywając się odpowiedzialności nie brano pod uwagę, iż takie postawienie sprawy skłóca samorząd mieszkańców z jego władzami, czyli zagraża fundamentowi państwa demokratycznego.

Jeszcze trudniejsza jest sytuacja w przypadku finansowania przedszkoli i żłobków. Nie ma na nie subwencji z budżetu centralnego, a samorządy są zobowiązane do zatrudniania nauczycieli przedszkolnych zgodnie z Kartą Nauczyciela. W konsekwencji w miastach brakuje miejsc w przedszkolach, a na wsi przedszkola utworzone z pieniędzy europejskich są zagrożone zamknięciem po zakończeniu finansowania z UE. Żłobków praktycznie nie ma. Rodzice obarczają władze gmin odpowiedzialnością za tę sytuację. Interesy nauczycieli przeciwstawiane są interesom rodziców - konflikt narasta. Proponowane w projekcie zmian w ustawie o systemie oświaty rozwiązania dot. finansowania edukacji przedszkolnej nie rozwiążą problemów małych wiejskich przedszkoli, gdzie planowana dotacja, będąca pochodną liczby dzieci nie pozwoli na stabilne funkcjonowanie placówki, przy dużych różnicach liczby wychowanków w poszczególnych latach.

Warto podkreślić w tym miejscu, iż to właśnie dramatyczne problemy i szukanie prób ich rozwiązania mogą być siłą napędową demokracji i rozwoju, ale tylko wtedy, gdy sięgnie się do rzeczywistych przyczyn, podda je debacie publicznej i wspólnie poszuka rozwiązań, nie konfliktując obywateli z ich samorządami i nauczycieli z rodzicami. Najlepszym przykładem pozytywnych skutków podobnych działań jest to, co się wydarzyło na wsi w związku z likwidacją szkół.

Zamknięcie blisko 5 tysięcy szkół w ciągu ostatnich 10 lat spowodowało protesty, które w ponad 300 miejscach przerodziły się w inicjatywy obywatelskie zinstytucjonalizowane zakładaniem stowarzyszeń.

Stowarzyszenia te w miejsce likwidowanych placówek samorządowych utworzyły publiczne lub niepubliczne szkoły. W szkołach stowarzyszeniowych dzieci uczą się czytać, pisać i liczyć, a w stowarzyszeniach będących ich organami prowadzącymi – rodzice uczą się być, jak to ujął jeden z prezesów, „wolnymi obywatelami demokratycznego kraju”. Bez pomocy ze strony ministerstwa czy innych władz państwa, jedynie dzięki determinacji rodziców i innych mieszkańców wsi, powstał ruch społeczny Małych Szkół. Obecnie w wielu miejscach władze samorządowe go wspierają, często wręcz zachęcają rodziców do założenia stowarzyszenia i prowadzenia szkoły. Wiele szkół prowadzonych przez stowarzyszenia osiąga jakość edukacji na poziomie średniej szkół miejskich, jak zostało to zbadane przez dr Macieja Jakubowskiego (Efektywność instytucji zarządzających lokalnymi dobrami publicznymi, 2006). Małe szkoły aktywizują i integrują lokalną społeczność, stając się centrami rozwoju wsi. Jeśli są wspierane przez władze samorządowe, prowadzą do bardzo głębokich przemian w swojej wsi i gminie.

Ruch społeczny Małych Szkół jest największym fenomenem społecznym po 1989 roku. Dowodzi wielkiego potencjału mieszkańców wsi. Jeśli zostanie wsparty także przez władze państwa, to będzie początkiem przełomu nie tylko w polityce edukacyjnej, ale także w polityce państwa wobec wsi.

Uważam, iż obecnie jest szansa na taki przełom. Ministerstwo pod rządami Pani Minister Katarzyny Hall było pierwszym, które miało odwagę zacząć mierzyć się z problemem likwidacji szkół. Pojawiła się nowelizacja Ustawy oświatowej z 2009 wprowadzająca tzw. przekazywanie szkół do 70 uczniów bez ich likwidacji. Wprowadzana była ona jednak bez uwzględnienia opinii organizacji pozarządowych zajmujących się pomocą w ratowaniu szkół. O tym, że jest ona nieudana świadczy fakt, iż szkoły nadal są masowo likwidowane i tylko 11 szkół zostało przekazanych w oparciu o tę nowelizację. W obecnym roku zostanie zlikwidowanych blisko 500 kolejnych placówek. Wiele z nich można jeszcze w tym roku uratować przed zamknięciem poprzez założenie, w miejsce zlikwidowanej placówki, nowej szkoły stowarzyszeniowej, pod warunkiem, że dokona się drobnych zmian w prawie. Te zmiany to m. in. zapewnienie przekazywania dotacji oświatowej na uczniów nowo założonej szkoły od początku jej istnienia, a nie dopiero od nowego roku budżetowego. Warto też wesprzeć stowarzyszenia ułatwiając proces użyczenia im budynków po zamykanych szkołach gminnych.

Obecnie proponowana przez MEN nowelizacja ustawy o systemie oświaty takich niezbędnych zmian nie przewidywała. Była przygotowana bez wykorzystania doświadczeń Małych Szkół, jest oparta na tym samym systemie finansowania. Nie ułatwia tworzenia szkół w miejsce likwidowanych placówek samorządowych. Warto pracować nad zmianami w prawie wspólnie

z obywatelami. Oczekiwanie przeprowadzenia w dwa tygodnie „konsultacji społecznych” 150-stronicowej nowelizacji ustawy wraz z 120 stronami uzasadnienia uniemożliwia wykorzystanie rodziców i społeczeństwa w stanowieniu dobrego prawa. Taka sytuacja powoduje, iż kolejni ministrowie będą musieli wprowadzać kolejne zmiany, aby usuwać sprzeczności w stanowionym prawie i próbować rozwiązać powstałe problemy. W Polsce, gdzie często dochodzi do zmiany rządów i koncepcji reformowania edukacji to rodzice stanowiący ponad 7 milionową grupę wyborców są najlepszym gwarantem trwałości i konsekwencji wdrażania przyjętych strategii polityki edukacyjnej.

Prawo oparte na dobrym systemie finansowania jest bardzo ważne. Ale obecnie, równie ważne jest docenienie małych szkół i ich roli w społecznościach wiejskich. Dzięki Forum Debaty Publicznej słowa, iż „szkoła jest sercem wsi, wieś bez szkoły umiera”, przy zachęcie ze strony Pierwszego Obywatela Rzeczypospolitej do zakładania stowarzyszeń i przejmowania przez nie szkół, nabrałyby nowej siły zmieniania rzeczywistości.

Jeśli za nimi pójdą czyny władz państwa, to będziemy mieli Wieki Przełom nie tylko w edukacji.

Elżbieta Tołwińska-Królikowska

Pedagog, wiceprezeska Federacji Inicjatyw Oświatowych, wieloletni pracownik Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie

Mała wiejska szkoła podstawowa – niezbędny ośrodek rozwoju społeczności lokalnej

Szkoły podstawowe na wsi tradycyjnie pełnią rolę ośrodków rozwoju wsi, miejsca edukacji ale i wydarzeń kulturalnych, sportowych, miejsca spotkań. W sytuacji zaniku innych instytucji kultury i oświaty na wsi (zmniejszająca się liczba filii bibliotek gminnych, likwidacja tworzonych w PRL klubokawiarni, powolne reaktywowanie ginących w ostatnich 20 latach Kół Gospodyń Wiejskich) ich rola staje się szczególna – stają się jedynymi instytucjami zlokalizowanymi w małych miejscowościach.

Obecna sytuacja małych wiejskich szkół

Od końca lat 90-tych XX wieku małe wiejskie szkoły podstawowe są zamykane. Na początku miały na to wpływ: skrócenie nauki w szkole podstawowej (ubyły 2 roczniki), niż demograficzny oraz przekazanie szkół gminom, które podejmują decyzje o kształcie sieci szkół, kierując się głównie względami ekonomicznymi. Proces zamykania małych wiejskich szkół trwa - obecnie intensywniejszy z powodu zmian w ustawie o finansach publicznych, nakładającej na gminy większy reżim w planowaniu budżetu. W pierwszej kolejności są zamykane małe wiejskie szkoły, przy czym określenie „małe” jest względne, bo dotyczy ten proces również szkół z liczbą uczniów powyżej 100.

Decyzje te są łatwo podejmowane przez rady gmin, ponieważ mała szkoła kosztuje więcej w przeliczeniu na ucznia, co powoduje konieczność dopłacania przez gminy do otrzymywanej subwencji z własnych środków.

Zamykanie małych szkół nie jest trudne – protestują zazwyczaj tylko mieszkańcy wsi, która traci szkołę, mieszkańcom innych wsi pokazuje się korzyści, jakie dzięki temu będą miały szkoły, w których uczą się ich dzieci. Kurator oświaty nie może już zatrzymać procesu likwidacji, opinia publiczna nie staje w obronie zamykanych szkół, ponieważ od czasów reformy ministra M. Handke jest przekonywana o słabej jakości ich oferty edukacyjnej i uzyskiwanych efektów. Przekonanie to nie jest potwierdzone wynikami żadnych badań.

Dlaczego warto zachować jak najwięcej małych wiejskich szkół podstawowych

Wbrew panującemu przekonaniu małe wiejskie szkoły podstawowe nie oferują gorszej edukacji od większych, lepiej wyposażonych szkół, położonych w miejscowościach gminnych. Niemal rodzinna atmosfera w nich panująca, mała liczebność klas pozwalająca na indywidualizację nauczania i wsparcie każdego ucznia, bliski kontakt z każdą rodziną – pozwalają na osiąganie dobrych rezultatów i wsparcie dzieci, które nie mając wsparcia rodziny nie uzyskująby takich wyników w szkole większej.

Zazwyczaj społeczność wiejska jest silnie emocjonalnie związana ze „swoją” szkołą – była ona często budowana i remontowana rękoma mieszkańców (przed II wojną światową lub w latach 50-60-tych XX wieku), często na podarowanym przez gospodarzy gruncie. Uczyli się w niej rodzice obecnych uczniów, ich dziadkowie, a czasami i pradziadkowie.

Obecnie w wielu wsiach szkoła jest ostatnim publicznym budynkiem we wsi – w niej odbywa się nie tylko edukacja dzieci, ale i wydarzenia kulturalne, sportowe, rozrywkowe. Budynek szkolny jest miejscem schronienia podczas klęsk żywiołowych, lokalem wyborczym podczas wyborów, miejscem spotkań z władzami itp.

Na terenie małych wsi istnieją tylko świetlice wiejskie (nie w każdej wsi), będące najczęściej niewielkimi pomieszczeniami oraz remizy OSP (nie zawsze posiadające pomieszczenia pozwalające na prowadzenie innej działalności).

Większość obecnie planowanych inwestycji na terenach wiejskich jest sytuowana w miejscowościach będących siedzibami gmin (np. Orliki, propozycje miejsc dziennego pobytu itp), gdzie już i tak są skumulowane zasoby kulturalne gminy: biblioteka gminna, dom kultury. Z tych zasobów może skorzystać tylko część mieszkańców gminy – ci, którzy mieszkają w miejscowości gminnej oraz zmotoryzowani. Dzieci i młodzież zazwyczaj mają do nich utrudniony dostęp, ponieważ sieć dojazdów komunikacją publiczną nie umożliwia łatwego poruszania się po terenie gminy.

Negatywne skutki zamknięcia wiejskiej szkoły

Konsekwencje zamknięcia szkoły, jakie ponoszą uczniowie

Najszybciej pojawiającą się i najbardziej widoczną konsekwencją zamknięcia małej wiejskiej szkoły jest konieczność dowożenia dzieci do szkoły większej. Pomimo, że w większości przypadków odległość wsi do większej szkoły nie jest b. duża (kilka kilometrów) to droga dojazdu autobusu jest dużo dłuższa z powodu konieczności objechania wielu wsi – czas dojazdu to nawet godzina. Z powodów ograniczeń finansowych w wielu autobusach nie ma zapewnionej opieki osoby dorosłej, dla części uczniów nie starcza miejsc siedzących – powoduje to zagrożenia dla bezpieczeństwa dzieci. W okresie zimowym przejazdy lokalnymi drogami nie odbywają się

punktualnie – dzieci marzną na przystankach. Ze względu na organizację dowozu dzieci często docierają do szkoły dużo wcześniej np. o godz. 6.30 i czekają na rozpoczęcie lekcji w świetlicy, nie mogą też po południu skorzystać z oferty zajęć pozalekcyjnych, ponieważ nie miałyby po ich zakończeniu możliwości powrotu do domu.

Po zamknięciu małej szkoły dzieci z niewielkich wsi, w większości z rodzin o niewysokim stopniu wykształcenia, trafiają do szkoły w miejscowości gminnej, w której klasy są większe i złożone w części z uczniów miejscowej inteligencji. Nieśmiałe, mniej elokwentne dzieci wycofują się, nie uzyskują wystarczającego wsparcia na początku szkolnej kariery, co je demotywuje do wysiłku i obniża samoocenę. Rodziny wymagające największego wsparcia na ogół nie mają samochodów, w związku z tym ich możliwości uczestniczenia w szkolnych zebraniach rodziców są minimalne – komunikacja publiczna nie zapewnia połączeń pozwalających na dotarcie po południu na zebranie i wieczorny powrót do domu. Kontakty z nauczycielami rodzin uczniów najbardziej potrzebujących wsparcia stają się sporadyczne.

Tak to przeniesienie uczniów do większej i często w opinii publicznej – lepszej szkoły – obniża szanse rozwojowe i edukacyjne wiejskich dzieci.

Konsekwencje dla społeczności wiejskiej

Zamknięcie małej szkoły nie tylko utrudnia edukację dzieci w wieku szkolnym, ale i ogranicza dostęp do edukacji przedszkolnej. Każda wiejska szkoła jest naturalnym miejscem tworzenia zespołu lub punktu edukacji przedszkolnej. Po jej zamknięciu znika na ogół jedyne miejsce we wsi, gdzie ona mogła być prowadzona. Przy planach wprowadzania obowiązku edukacji przedszkolnej dla kolejnych roczników dzieci, po zamknięciu wielu wiejskich szkół okaże się, że nie ma jej gdzie prowadzić. Dowożenie dzieci 3-5 letnich do większych placówek będzie zagrażało ich bezpieczeństwu fizycznemu i psychologicznemu, zwłaszcza, że obecny dowóz starszych dzieci nie spełnia wymagań bezpieczeństwa. Organizacja edukacji przedszkolnej z dala od miejsca zamieszkania dziecka utrudni kontakt nauczycieli z rodzicami, który to jest warunkiem efektywnego wspierania rozwoju małego dziecka i buduje jego poczucie bezpieczeństwa. Już teraz, pomimo środków unijnych na zakładanie placówek edukacji przedszkolnej, na wielu terenach jest to bardzo trudne z powodu braku pomieszczeń, w których można by ją prowadzić.

Po zamknięciu szkoły społeczność lokalna traci najczęściej jedyny budynek publiczny. Opuszczone przez szkołę budynki albo niszczeją, jako niewykorzystane albo są sprzedawane i bezpowrotnie tracone.

Sposób finansowania oświaty nie sprzyja wyrównywaniu różnic między edukacją w bogatych i biednych gminach, przyczyniając się pośrednio do utrwalania podziałów ze względu na status materialny ich mieszkańców.

Zamykanie małych szkół jeszcze bardziej obniża szanse edukacyjne dzieci z gmin biedniejszych.

Jak przeciwdziałać zamykaniu małych wiejskich szkół

Przeciwdziałać tendencji zamykania małych wiejskich szkół podstawowych można poprzez zmiany w ich finansowaniu, poprzez bardziej ekonomiczną ich organizację, poprzez wyznaczenie im szerszej roli oraz ich uspołecznienie.

Zmiana sposobu finansowania

Obecnie w sposobie naliczania subwencji oświatowej stosowana jest dla szkół położonych na terenach wiejskich waga wiejska, powodująca zwiększenie wysokości subwencji na uczniów szkół wiejskich w stosunku do miejskich. Taka sama waga jest stosowana dla bogatych gmin wiejskich (np. Lesznowola), jak i bardzo biednych (typowo rolniczych, daleko od miast, na nieturystycznych terenach, bez inwestycji). Tak liczona subwencja nie niweluje skutków skrajnie różnych warunków, w jakich prowadzona jest edukacja, co przy generalnie nie wystarczającej wysokości dotacji bardzo różnicuje jakość oferty edukacyjnej w różnych gminach. Należałoby zmienić sposób naliczania dotacji uzależniając jej wysokość np. od dochodu gminy, aby przy pomocy środków z budżetu państwa można było zapewnić we wszystkich gminach przyzwoity poziom edukacji.

Zmiana sposobu organizacji pracy szkoły

W polskim systemie edukacji nauczyciel szkoły podstawowej musi mieć ukończone studia kierunkowe przygotowujące do każdego zajęcia, jakie prowadzi. **W większości krajów europejskich** (w tym w Finlandii mającej najwyższe osiągnięcia w badaniach PISA), **nauczyciele szkół podstawowych są przygotowani do nauczania większej liczby przedmiotów**. Pozwala to, zwłaszcza w mało licznych szkołach elastycznie wykorzystywać zasoby kadrowe i zatrudniać w nich tylko kilku nauczycieli. Ułatwia to też pracę nauczycielom, którzy w jednej szkole mogą realizować pensum dydaktyczne (obecnie muszą je realizować w kilku szkołach). Obecnie w szkole mającej 30 uczniów w klasach I-VI konieczne jest zatrudnienie 10-12 nauczycieli. Powoduje to zwiększenie kosztów jej utrzymania oraz trudności organizacyjne wynikające z małego związania nauczycieli ze szkołą, w której mają tylko kilka godzin zajęć.

Nauczyciel szkoły podstawowej musi być podczas studiów przygotowywany do pracy w środowisku lokalnym, współpracy z rodzicami, edukacji dorosłych; dyrektor musi stać się liderem nie tylko społeczności szkolnej ale i lokalnej, co powinno być uwzględnione w procesie przygotowania go do pełnienia funkcji oraz w stawianych podczas konkursu wymaganiach.

W większości krajów europejskich uważa się za oczywiste **prowadzenie w małych wiejskich szkołach zajęć w klasach łączonych** z uczniów dwóch, a czasem nawet trzech (Finlandia) roczników. Uważa się, że jest to naturalna metoda edukacji, sprzyjająca stosowaniu aktywizujących metod nauczania np. metody projektu, wykorzystujące potencjał zróżnicowanej wiekowo grupy uczniów. W Polsce edukację w klasach łączonych uważa się za zło konieczne, wymaga ona zgody kuratorium, opinia publiczna uważa ją za mniej efektywną, pomimo braku danych potwierdzających taki sąd. W związku z tym w szkołach funkcjonują klasy 5-osobowe, które generują duże koszty i ograniczają rozwój społeczny uczniów.

Od czasu reformy Ministra M. Handke (lata 90-te XX w.) w polskiej oświacie **ograniczana jest przez kolejnych ministrów autonomia szkoły w planowaniu organizacji zajęć** – usztywnianie obowiązującej siatki zajęć (trwa obecnie), szczegółowe rozliczanie nauczycieli z godzin przeznaczonych na poszczególne przedmioty, zamiast z efektów edukacji. Takie narzucanie jedynej organizacji pracy szkoły nie pozwala ani na innowacje pedagogiczne, ani na efektywne wykorzystanie zasobów – kadr, pomieszczeń, pomocy dydaktycznych itp. we wszystkich szkołach, ale w małych jest szczególnie dotkliwe, powodując ograniczenie realizacji pomysłów organizacyjnych zwiększających jej edukacyjną i ekonomiczną efektywność.

Zmiana roli szkoły wiejskiej

Szkoła wiejska zawsze miała inne zadania niż szkoła miejska - współpracowała ze środowiskiem, organizowała imprezy lokalne, organizowała zajęcia dodatkowe i imprezy, które w mieście oferują uczniom i ich rodzinom inne placówki. Zawsze była na wsi głównym miejscem zatrudnienia miejscowej inteligencji, która mogła wesprzeć innych członków społeczności lokalnej np. w pisaniu podań. Obecnie ta rola powinna wzrosnąć – **szkoła winna być ośrodkiem rozwoju społeczności lokalnej i edukacji przez całe życie** (Life-Long Learning): miejscem spotkań młodzieży, dorosłych i całych rodzin, miejscem edukacji małych dzieci i ich rodziców, edukacji przedszkolnej, szkolnej, zajęć świetlicowych dla młodzieży, edukacji dorosłych – formalnej i nieformalnej, dostępu do źródeł wiedzy i kontaktu z nowymi technologiami (biblioteka, dostęp do komputerów i Internetu), wiejska szkoła powinna dać miejsce rozrywki i zajęć sportowych (sale gimnastyczne, boisko). Aby taka rola szkoły i wiejskiego nauczyciela była oczywista i prawnie usankcjonowana, konieczne jest wpisanie do ustawy o systemie oświaty jej szerokich zadań. Wiejski nauczyciel winien wiedzieć, że jeśli uczy w klasie 5-osobowej (a nie 25-osobowej jak jego kolezdy), to za to ma dodatkowe zadania. Powinno być oczywiste, że wszystkie zasoby wiejskiej szkoły mają służyć społeczności lokalnej (obecnie zdarza się, że np. w umowach związanych

z przekazaniem komputerów zakupionych z funduszy unijnych ogranicza się ich użytkowników tylko do uczniów).

W wiejskich szkołach winny być lokowane wszelkie inicjatywy kierowane do mieszkańców wsi – to ich naturalne miejsce – ze względu na lokal i zasoby kadrowe. Umieszczenie różnych działań np. tworzenie punktów dostępu do Internetu, edukacji dorosłych, edukacji młodych rodziców, przedszkoli, świetlic itp. powinno być ściśle związane z siecią szkół. Zagwarantuje to dobre wykorzystanie budynków, w których są puste sale z powodu niżu demograficznego, łatwy dostęp mieszkańców małych miejscowości do tej oferty, trwałość efektów (obecnie tworzone usługi i placówki często są zamykane po ustaniu finansowania za środków unijnych, z powodu braku środków na utrzymanie lokalu i kadry prowadzącej zajęcia). Zapobiegnie to likwidacji szkół i niszczeniu lub utracie szkolnych budynków.

Uczynienie ze szkół wielozadaniowych centrów rozwoju lokalnego i edukacji przez całe życie pozwoli na ekonomiczne ich wykorzystanie niezależnie od sytuacji demograficznej – dla małych dzieci, uczniów, młodzieży czy dorosłych.

Uspołecznienie wiejskich szkół

Warunkiem realizacji wizji szkoły jako centrum rozwoju lokalnego jest zaangażowanie w jej realizację całej społeczności wiejskiej czyli maksymalne jej uspołecznienie. Tylko bezpośrednie włączenie mieszkańców w dbanie o szkołę i konstruowanie jej oferty, zgodnej z lokalnymi potrzebami, da trwałość efektów tych działań. W tym celu powinno się promować i ułatwiać zakładanie lokalnych stowarzyszeń, które mogą realizować różne cele ważne dla społeczności, wspierać szkołę i pozyskiwać dodatkowe środki na jej działania. Najwyższym stopniem uspołecznienia szkoły jest przejęcie jej prowadzenia przez lokalne stowarzyszenie. Taka szkoła jest tańsza z powodu zatrudnienia nauczycieli na podstawie Kodeksu Pracy, z powodu włączenia się rodziców w prace na jej terenie, korzysta z możliwości pozyskiwania dodatkowych środków przez stowarzyszenie.

Aby wiejskie stowarzyszenia mogły efektywnie wspierać lub prowadzić wiejskie szkoły, konieczny jest program ich wsparcia realizowany przez powiaty (szkolenia, doradztwo), realizacja gminnych programów współpracy z organizacjami pozarządowymi (są wymagane, ale zazwyczaj nie funkcjonują), poszerzenie pakietu zadań zleczanych przez gminy organizacjom pozarządowym, fundusze na wsparcie instytucjonalne dla organizacji czyniących ze szkoły ośrodki wielofunkcyjne.

Zamknięcie wiejskiej szkoły **bezpowrotnie niszczy kapitał społeczny wsi** istniejący od lat wokół niej. Rozwój wiejskiej szkoły jako centrum rozwoju lokalnego pozwoli nie tylko ją zachować, ale uczyni z niej **najważniejszy ośrodek budowy kapitału społecznego na wsi.**

Teresa Ogrodzińska

Fundacja Rozwoju Dzieci im. Jana Amosa Komeńskiego

Szanse edukacyjne dzieci na wsi

Dlaczego powinniśmy „inwestować” w małe dzieci

Badania funkcjonowania mózgu prowadzone od lat 70. tych przez neurobiologów zmieniają potoczne poglądy na temat ograniczonych możliwości intelektualnych małych dzieci. Wyniki badań wrażliwości rozwojowej mózgu dziecka pokazują, że „szczyt” otwartości dziecka na przyswajanie kluczowych dla późniejszego sukcesu życiowego umiejętności przypada na okres pomiędzy 1 a 4 rokiem życia. W tym czasie – jeśli wychowuje się w sprzyjającym, stymulującym środowisku – może w największym stopniu rozwinąć umiejętności związane z liczeniem, myśleniem symbolicznym, kontrolą emocjonalną, a także umiejętności społeczne oraz językowe.

Laureat ekonomicznej Nagrody Nobla James Hackmann, dowodzi, że inwestowanie w rozwój i edukację dzieci do 6 roku życia, daje zwrot w wysokości co najmniej czterokrotnej. Inne międzynarodowe badania udowadniają, że wczesne doświadczenia edukacyjne najefektywniej pomagają wyrównywać szanse życiowe dzieci. Wczesne dzieciństwo jest pierwszym i zasadniczym etapem tworzenia się nierówności edukacyjnych ponieważ w tym okresie możliwości rozwojowe dzieci są największe i najsilniejszy jest wpływ środowiska, w którym są wychowywane. Pozytywne zmiany relacji wychowawczych w rodzinach i wsparcie specjalistyczne dla dzieci poniżej 5 roku życia może przełamać schemat społecznego dziedziczenia biedy i problemów społecznych.

Strategia Lizbońska zobowiązała kraje Unii Europejskiej, a więc także Polskę, do objęcia wsparciem edukacyjnym 30% dzieci w wieku 0-3 lat oraz 90% dzieci w wieku przedszkolnym do 2010 roku. Większość krajów „starej” Unii takie wskaźniki już osiągnęła lub jest ich bardzo blisko. Dla Polski jest to ciągle wyzwanie.

Upowszechnienie świadomości na temat tego, że wczesna edukacja jest pełnoprawnym etapem edukacji, a jej poziom przekłada się na jakość kapitału ludzkiego, w ciągu ostatnich kilkunastu lat można zaobserwować w działaniach wielu krajów rozwiniętych. Od 1998 roku OECD opracowało kilkanaście raportów dotyczących sytuacji wczesnej edukacji w poszczególnych krajach należących do tej organizacji. Raporty te posłużyły do diagnozy sytuacji małego dziecka i zostały przełożone na politykę społeczną oraz edukacyjną między innymi poprzez:

- państwowe subwencje na edukację małych dzieci prowadzona w różnorodnych formach i przez różne podmioty (publiczne, pozarządowe, prywatne)
- obniżanie wieku obowiązku szkolnego/przedszkolnego
- tworzenie systemów podnoszenia kwalifikacji pedagogicznych osób pracujących z małymi dziećmi
- wprowadzanie do ustawodawstwa różnorodnych form opiekuńczo edukacyjnych.

Klucz do sukcesu – jakość wczesnej edukacji

Badania dotyczące inwestycji w małe dzieci pokazują, że sukces związany jest bezpośrednio z jakością programów edukacyjnych. Tylko takie programy rzeczywiście wyrównują szanse i zwiększają możliwości osiągnięcia sukcesu edukacyjnego i życiowego, zwłaszcza dzieci wychowujących się w trudnych warunkach społeczno-ekonomicznych.

Kluczowe elementy podnoszące jakość programów edukacyjnych dla małych dzieci to przede wszystkim:

- Przemysłane założenia pedagogiczne, uzgodnione z rodzicami
- Dobry program pracy z dziećmi nastawiony na rozwijanie u dzieci przede wszystkim: ciekawości świata, poczucia własnej wartości, samodzielności i wytrwałości, koncentracji, słuchania i zapamiętywania, umiejętności językowych oraz umiejętności współdziałania z innymi.
- Odpowiednio przygotowana, profesjonalna i zmotywowana kadra nauczycielska systematycznie poszerzająca swoje umiejętności wychowawcze i metodyczne, zwłaszcza w zakresie pracy z grupą różnowiekową, pracy z dzieckiem trudnym, partnerskiej współpracy z rodzicami, obserwacji dzieci, konstruowanie zindywidualizowanych planów rozwoju oraz dokumentowania rozwoju dzieci.
- Dobre, podmiotowe relacje nauczyciela z dzieckiem.
- Partnerska współpraca nauczycieli z rodzicami.
- Dobre programy adaptacyjne w instytucjach przedszkolnych i szkole podstawowej, pozwalające dzieciom na możliwie bezstresowe przechodzenie z jednego środowiska edukacyjnego do drugiego.

Szanse edukacyjne dzieci mieszkających na wsi

Według danych Ministerstwa Edukacji Narodowej w roku szkolnym 2009/2010 do przedszkoli uczęszczało ogółem 60 proc dzieci w wieku 3-5 lat, w tym 76 proc. w mieście i 38 na wsi.

Jeśli te wskaźniki porównać z danymi sprzed kilku lat to możemy mówić o znaczącej poprawie. W 2005 roku do przedszkoli w mieście chodziło 58 proc., zaś na wsi 19 proc. dzieci 3-5. letnich. W ciągu ostatnich dwóch lat przybyło 500 nowych przedszkoli i 800 punktów i zespołów przedszkolnych.

Jeśli jednak te na te wskaźniki popatrzeć przez pryzmat założeń Strategii Lizbońskiej, zgodnie z którymi powinniśmy mieć 90% dzieci w przedszkolach – sytuacja edukacyjna polskich dzieci nadal nie wygląda dobrze. Dotyczy to przede wszystkim terenów wiejskich - tam nadal ponad połowa 3-5 latków nie ma dostępu do wychowania przedszkolnego.

Co jest potrzebne – w najbliższej perspektywie - żeby zwiększyć szansę edukacyjne dzieci mieszkających na wsi:

Dywersyfikacja form opieki i edukacji

Inne formy wychowania przedszkolnego (zwane potocznie: małymi przedszkolami/ ośrodkami przedszkolnymi/klubami przedszkolaka) weszły do ustawy o systemie oświaty w 2007 roku. Zakładano, że będą to formy organizacyjnie bardziej dopasowane do potrzeb środowisk wiejskich, aniżeli klasyczne przedszkola. Mniejsza liczba dzieci, wyłącznie funkcja edukacyjna, bliska współpraca z rodzicami i mniej wyśrubowane wymogi organizacyjne miały pozwolić gminom wiejskim na tworzenie elastycznych rozwiązań dopasowanych do ich potrzeb i możliwości.

Wprowadzenie innych form do ustawy zostały poprzedzone ogólnopolskim pilotażem, który był ewenementem w polskiej polityce edukacyjnej. W latach 2005-2007 kilkanaście podmiotów (organizacje pozarządowe, samorządy terytorialne, uczelnie) uzyskało dofinansowanie ze środków EFS i stworzyło na obszarach wiejskich ponad 800 ośrodków przedszkolnych dla ponad 10000 dzieci. Ośrodki zostały wyposażone w podstawowe meble i pomoce dydaktyczne, a prowadzący je nauczyciele przeszli intensywne szkolenia. Ewaluacja projektów potwierdziła niewątpliwą przydatność nowej formy przedszkolnej. Jednak już pierwsze, a potem kolejne rozporządzenia wprowadzające wymogi organizacyjne niewiele niższe, niż te obowiązujące przedszkola sprawiły, że inne formy coraz mniej się różnią od klasycznych oddziałów przedszkolnych. Gminy wiejskie radzą sobie jak mogą – najczęściej tworzą punkty i zespoły przedszkolne przy szkołach. Czasem – zachowując podstawowe wymogi jakości - prowadzą je poza ustawą oświatową i finansują ze środków pomocy społecznej. W efekcie – inne formy stanowią zaniedbywany procent nowoutworzonych miejsc przedszkolnych – na początku 2010 roku stanowiły niecałe 5% wszystkich placówek przedszkolnych.

Dywersyfikacja podmiotów prowadzących edukację przedszkolną

W wielu krajach UE udało się podwyższyć wskaźniki „uprzedzkolnienia” dzięki zielonemu światłu dla organizacji społecznych i firm. U nas zdecydowaną większość przedszkoli prowadzą samorządy. Nie mamy dokładnych danych ile placówek jest prowadzonych przez inne podmioty. Według danych z 2006 roku przedszkola prowadzone przez organizacje społeczne stanowiło niecałe 5%. Nie mamy dokładnych danych

dotyczących przedszkoli prowadzonych przez prywatne firmy. Gminy niechętnie zlecają swoje zadania własne podmiotom zewnętrznym. Warto przyjrzeć się dokładniej, jakie są tego powody.

Analiza efektywności środków unijnych

Środki POKL na wyrównywanie różnic pomiędzy miastem a wsią w zakresie dostępności do edukacji przedszkolnej są w dyspozycji Urzędów Marszałkowskich. W każdym województwie na poddziałanie 9.1.1 – „Zmniejszanie nierówności w stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej” przeznaczone są inne kwoty, inne też są zasady konkursów. W kilku województwach wykorzystano już wszystkie zaplanowane na ten cel środki. Należy także rozważyć czy MEN nie powinien być merytorycznym zapleczem dla Urzędów Marszałkowskich w tym zakresie – edukacja przedszkolna to nowe zadanie dla województw, z którym dotąd nie miały nic wspólnego. Przed kolejną edycją unijnych funduszy warto się przyjrzeć efektywności dotychczasowych programów dotacyjnych oraz zbadać ile miejsc przedszkolnych po zakończeniu finansowania nadal jest utrzymywanych przez gminy.

Subwencja oświatowa na edukację przedszkolną

Potrzebne są rozwiązania systemowe. Gminy wiejskie nie są w stanie sfinansować z własnych budżetów miejsc przedszkolnych wszystkim 3-5 latkom. Występowanie o kolejne środki unijne na wyrównywanie szans dzieci mieszkających na wsi jest rozwiązaniem doraźnym. Dodatkowo, jeśli nie zostaną zmienione zasady przyznawania tych środków będzie pogłębiała się przepaść między sprawnymi władzami samorządowymi, które nauczyły się jak korzystać ze środków unijnych i tymi gminami, które nie radzą sobie z unijną biurokracją.

W II i III kwartale 2010 r. Naczelna Izba Kontroli przeprowadziła kontrolę pn. „Wychowanie przedszkolne”. Mam nadzieję, że wyniki tej kontroli pokażą kierunki koniecznych zmian i będą ważnym materiałem do dyskusji na temat sytuacji edukacji przedszkolnej w Polsce.

Podsumowując

Pilnie potrzebna jest wielostronna analiza sytuacji edukacyjnej na wsi, umożliwiająca opracowanie skutecznej wieloletniej „strategii edukacji małych dzieci”. Strategii, która nie tylko pozwoli na upowszechnienie różnych form usług opiekuńczo edukacyjnych dla dzieci poniżej 3 roku życia, na zapewnienie miejsc w przedszkolach wszystkim dzieciom ale także zapewni wysoką jakość tego wychowania. Warto powtórzyć, że jedynie dobra edukacja przedszkolna zapewnia dzieciom dobry szkolny start. Wzrost wskaźnika upowszechnienia bez jednoczesnego zadbania o dobre przygotowanie kadry to inwestowanie w opiekuńcze, a nie edukacyjne placówki dla dzieci.

Świętokrzyska edukacja na miarę XXI wieku

Dynamicznie rozwijające się technologie informacyjno-komunikacyjne stawiają kolejne wymagania przed systemami kształcenia. Edukacja medialna i informatyczna dzieci staje się źródłem przemian społecznych. Jeśli do tych przemian dołączyliby nauczyciele oraz szkoły jako instytucje, istnieją realne szanse ukształtowania się w przyszłości w Polsce społeczeństwa informacyjnego.

Na nauczycielach polskiej szkoły spoczywają zatem nowe odpowiedzialne zadania - jak najlepszego przygotowania uczniów do odnalezienia się w społeczeństwie informacyjnym oraz nauczania młodzieży pracy zespołowej przy rozwiązywaniu problemów. Aby osiągnąć sukces edukacyjny nauczyciele powinni umieć odnaleźć się w multimedialnej rzeczywistości, która stała się już naturalnym środowiskiem funkcjonowania młodych ludzi. Współczesny nauczyciel potrzebuje nie tylko lepszego dostępu do najnowszych technologii ale przede wszystkim wsparcia merytorycznego i metodycznego w zakresie wdrażania nowatorskich i opartych o nowe urządzenia metod kształcenia w szkołach, od elektronicznych podręczników, po tablice interaktywne, laptopy dla uczniów, symulacje komputerowe i rozmaite narzędzia ułatwiające organizację procesu dydaktycznego.

Mając świadomość wyzwań edukacyjnych jakie stoją przed nauczycielem szkoły XXI wieku – Samorząd Województwa Świętokrzyskiego wraz ze Świętokrzyskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach opracował politykę wspierania edukacji na obszarach wiejskich. Wynikiem tych działań są:

- **W 2009 roku – „Świętokrzyski Program Wspierania Rozwoju Edukacji na Obszarach Wiejskich” – I edycja**, w ramach którego na wsparcie działań edukacyjnych podejmowanych przez szkoły przeznaczono z budżetu Województwa Świętokrzyskiego kwotę 5 mln złotych. Środki te zostały skierowane na:
  - pomoc rzeczową w postaci interaktywnego zestawu multimedialnego (komputer, tablica multimedialna, rzutnik multimedialny, oprogramowanie specjalistyczne) – zestawy otrzymało 126 szkół,
  - pomoc finansową w postaci dotacji celowej na zakup pomocy dydaktycznych (sprzętu komputerowego i audiowizualnego, oprogramowania edukacyjnego, urządzeń optycznych, książek, map, plansz, tablic, filmów, gier i zabawek dydaktycznych, modeli,

okazów i innych) – łączna wartość takiego zestawu, to około 20.000 zł,

- wkład własny do projektu szkoleniowego finansowanego z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, pn.: „Nauczyciel XXI wieku”.
- **W 2010 roku – „Świętokrzyski Program Wspierania Rozwoju Edukacji” – II edycja**, który jest kontynuacją „Świętokrzyskiego Programu Wspierania Rozwoju Edukacji na Obszarach Wiejskich”. Celem pierwszej edycji programu było wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów na obszarach wiejskich, gdyż dostęp do nowoczesnych technologii w szkołach wiejskich jest mniejszy, niż w miastach, dlatego szkoły te miały pierwszeństwo w korzystaniu z tej formy pomocy. Z czasem jednak okazało się, że niektóre szkoły wiejskie dysponują niejednokrotnie nowocześniejszym wyposażeniem, niż miejskie, dlatego do udziału w konkursie organizowanym w ramach drugiej edycji programu dopuszczone zostały również placówki oświatowe działające w miastach województwa świętokrzyskiego. Na realizację tego programu przeznaczono z budżetu Województwa Świętokrzyskiego kwotę **5 mln** złotych. Środki te zostały skierowane na:
  - pomoc rzeczową w postaci interaktywnego zestawu multimedialnego (komputer, tablica multimedialna, rzutnik multimedialny, oprogramowanie specjalistyczne) – zestawy otrzymało 100 szkół
  - 54 zestawy classmatów (w każdym zestawie 20 stanowisk uczniowskich + 1 stanowisko nauczyciela)
  - 50 pracowni językowych.
- **W 2011 roku – „Świętokrzyski Program Wspierania Rozwoju Edukacji” – III edycja**, na realizację programu przeznaczono z budżetu Województwa Świętokrzyskiego kwotę 2 mln złotych (obecnie zakończony został nabór wniosków składanych przez szkoły). Środki te zostaną skierowane na zakup interaktywnych zestawów multimedialnych i pracowni językowych.
- **Od 2010 roku – projekt szkoleniowy pn.: „Nauczyciel XXI wieku”**, skierowany do 1540 nauczycieli z województwa świętokrzyskiego, który jest ukierunkowany na rozwijanie kompetencji merytorycznych i metodycznych nauczycieli w zakresie wykorzystania w swojej pracy dydaktycznej nowoczesnych technologii informatycznych, ze szczególnym uwzględnieniem tablicy interaktywnej i platformy e-learningowej (realizacja projektu będzie trwała od 31 stycznia 2012r.).

Zaprezentowane powyżej działania odpowiadają założeniom „Strategii Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego w Polsce do roku 2013 i nawiązuje do założeń „Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Świętokrzyskiego na lata 2008 – 2013” oraz „Studium rozwoju społeczeństwa informacyjnego

województwa świętokrzyskiego w latach 2008 – 2010”, wpisują się również w szeroki wachlarz działań ukierunkowanych na wsparcie rozwoju edukacji na obszarach wiejskich, a także realizację celów szczegółowych programu „Uczenie się przez całe życie”, w którym podkreślono znaczenie TIK dla kształcenia przez całe życie.

Warto zaznaczyć, że wspomniane powyżej działania mocno ze sobą korelują i odnoszą się do głównych kierunków polityki oświatowej wskazanej w Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego oraz do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007 – 2013. W powyższych dokumentach wskazano na potrzebę upowszechnienia technologii informatycznej w środowiskach oświatowych, w szczególności wobec nowych wyzwań stawianych przez konieczność budowy także na obszarach wiejskich Społeczeństwa Informacyjnego.

Należy ponadto zaznaczyć, że wysoka efektywność podejmowanych działań jest wynikiem komplementarności wsparcia związanego z poprawą infrastruktury dydaktycznej w szkołach województwa świętokrzyskiego oraz bezpłatnej oferty szkoleniowej dla nauczycieli dzięki, której możliwe jest, jak najlepsze wykorzystanie nowoczesnych technologii w procesie dydaktycznym.

Wspomniany powyżej **projekt „Nauczyciel XXI wieku”** współfinansowany jest przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet IX „Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach”, Działanie 9.4 „Wysoko wykwalifikowane kadry systemu oświaty”.

Projekt realizowany jest przez Świętokrzyskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach na terenie województwa świętokrzyskiego od 01.02.2010r. do 31.01.2012r.

Adresaci projektu

Projekt jest adresowany do 1540 Beneficjentów Ostatecznych – nauczycieli i pracowników dydaktycznych szkół i placówek oświatowych oraz kadry zarządzającej zatrudnionych na terenie województwa świętokrzyskiego.

Do udziału w projekcie zrekrutowano następującą liczbę uczestników:

- 40 osób do udziału w Szkoleniu Trenerów Technicznych;
- 100 osób do udziału w Szkoleniu Trenerów Metodycznych;
- 1400 osób do udziału w Szkoleniu Technicznym Nauczycieli.

Spośród uczestników tego szkolenia 1000 osób kontynuuje udział w dalszej części projektu, korzystając ze wsparcia poprzez udział w Szkoleniu Metodycznym Nauczycieli.

Cel projektu

Celem projektu „Nauczyciel XXI wieku” jest rozwijanie kompetencji merytorycznych i metodycznych nauczycieli w zakresie wykorzystywania w swojej pracy dydaktycznej nowoczesnych technologii informatycznych, ze szczególnym uwzględnieniem tablicy interaktywnej i platformy elearningowej.

Cele szczegółowe:

- Kształcenie umiejętności obsługi tablicy interaktywnej i wykorzystania jej w procesie dydaktycznym;
- Zapoznanie uczestników szkolenia z narzędziami informatycznymi do tworzenia lekcji z wykorzystaniem tablicy interaktywnej;
- Przekazanie uczestnikom szkolenia wiedzy na temat zasad pracy z platformą e-learningową;
- Rozwijanie umiejętności w zakresie praktycznego wykorzystania poznanych narzędzi informatycznych w planowaniu zajęć dydaktycznych.

Zakres wsparcia dla uczestników projektu

Zakres wsparcia merytorycznego dla Beneficjenta Ostatecznego w ramach projektu obejmuje szkolenia stacjonarne i konsultacje e-learningowe dotyczące:

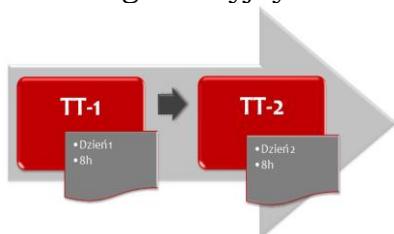
- wykorzystania tablicy interaktywnej i zasobów internetowych w procesie dydaktycznym przy rozwijaniu kompetencji kluczowych,
- obsługi i zasad pracy z platformą e-learningową,
- obsługi narzędzi informatycznych wykorzystywanych przy tworzeniu interaktywnych materiałów dydaktycznych.

W trakcie realizacji Projektu odbywają się następujące typy szkoleń:

16 GODZINNE SZKOLENIE TRENERÓW TECHNICZNYCH, którego tematyka dotyczy przede wszystkim:

- obsługi tablicy interaktywnej SMART Board,
- wykorzystania zasobów internetowych do pracy z tablicą interaktywną.

Schemat organizacyjny Szkolenia Trenerów Technicznych:

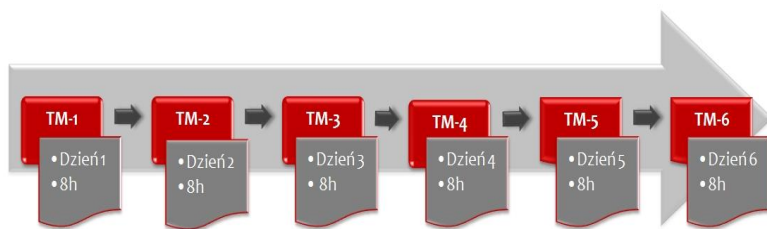

TT – szkolenia stacjonarne dla trenerów technicznych podzielone zostało na dwa moduły, oznaczone odpowiednio: TT-1 i TT-2. Moduły te będą realizowane w blokach 8 godzinnych.

48 GODZINNE SZKOLENIE TRENERÓW METODYCZNYCH, którego tematyka dotyczy przede wszystkim:

- obsługi tablicy interaktywnej SMART Board,
- wykorzystania zasobów internetowych do pracy z tablicą interaktywną,
- zasad pracy z platformą e-learningową,
- wykorzystania narzędzi informatycznych przy tworzeniu interaktywnych materiałów dydaktycznych.

Schemat organizacyjny Szkolenia Trenerów Metodycznych:

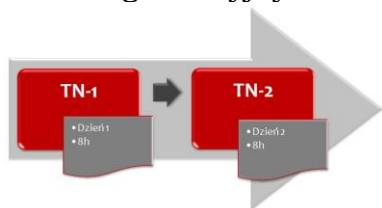

TM – szkolenie stacjonarne dla trenerów metodycznych podzielone zostały na sześć modułów i oznaczone odpowiednio: TM-1, TM-2, TM-3, TM-4, TM-5, TM-6. Moduły te realizowane są w blokach 8-godzinnych.

16 GODZINNE SZKOLENIE TECHNICZNE NAUCZYCIELI, którego tematyka dotyczyć będzie przede wszystkim:

- obsługi poczty elektronicznej,
- obsługi tablicy interaktywnej SMART Board,
- wykorzystania zasobów internetowych do pracy z tablicą interaktywną.

Schemat organizacyjny Szkolenia Technicznego Nauczycieli:

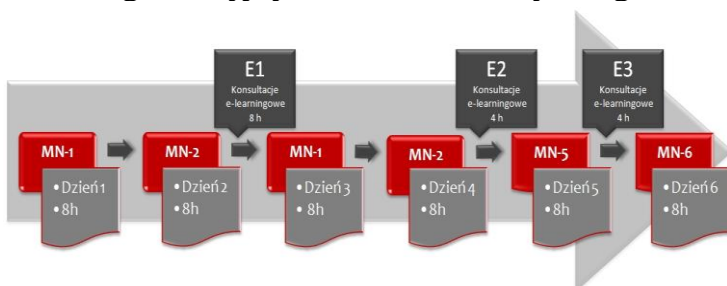

TN – szkolenia techniczne dla nauczycieli realizowane metodą stacjonarną podzielone zostały na dwa moduły, oznaczone odpowiednio: TN-1 i TN-2. Moduły te realizowane są w blokach 8 godzinnych.

64 GODZINNE SZKOLENIE METODYCZNE NAUCZYCIELI (48 godz. szkoleń stacjonarnych i 16 godz. konsultacji e-learningowych), którego tematyka dotyczyć będzie przede wszystkim:

- obsługi i zasad pracy z platformą e-learningową,
- wykorzystania zasobów internetowych do pracy z tablicą interaktywną SMART Board,
- wykorzystania narzędzi informatycznych przy tworzeniu interaktywnych materiałów dydaktycznych ukierunkowanych na rozwijanie kompetencji kluczowych.

Schemat organizacyjny Szkolenia Metodycznego Nauczycieli:

MN – szkolenie metodyczne dla nauczycieli realizowane metodą stacjonarną podzielone zostały na sześć modułów i oznaczone odpowiednio: MN-1, MN-2, MN-3, MN-4, MN-5, MN-6. Moduły te realizowane są w blokach 8-godzinnych.

E – konsultacje metodyczne dla nauczycieli realizowane metodą e-learningową podzielone zostały na trzy moduły i oznaczone odpowiednio: E1 (8 godzin), E2(4godziny), E3 (4godziny).

Rezultaty realizacji projektu

W wyniku realizacja projektu zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów:

- Nabycie przez uczestników szkolenia kompetencji w zakresie tworzenia scenariuszy lekcji oraz prowadzenia zajęć z wykorzystaniem nowoczesnych technologii, w szczególności tablicy interaktywnej;
- Wzrost wiedzy i umiejętności nauczycieli w zakresie możliwości komunikowania się poprzez Internet oraz wyszukiwania i przetwarzania informacji;
- Wzrost umiejętności i wiedzy w zakresie wykorzystania narzędzi informatycznych w procesie dydaktycznym w kształtowaniu kompetencji kluczowych u uczniów;
- Nabycie wiedzy i umiejętności w zakresie możliwości wykorzystania edukacyjnej platformy e-learningowej do prowadzenia zajęć dydaktycznych na odległość z uczniami.
- Możliwość wykorzystania przez nauczycieli zasobów platformy e-learningowej oraz opracowanych scenariuszy lekcji z zastosowaniem tablicy interaktywnej do prowadzenia własnych zajęć z uczniami;
- Wzmocnienie motywacji nauczycieli w kierunku podnoszenia swoich kompetencji w zakresie wykorzystania nowoczesnych technologii w procesie dydaktycznym oraz samokształcenia za pomocą Internetu i e-learningu;
- Wzrost efektywności działań dydaktycznych podejmowanych przez nauczycieli w kontekście osiągniętych przez uczniów wyników na egzaminach zewnętrznych.

Na koniec warto dodać, że ogromne zainteresowanie nauczycieli bezpłatną ofertą szkoleniową zaproponowaną w ramach realizowanego projektu **„Nauczyciel XXI wieku”**, zachęciło Świętokrzyskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli do stworzenia kolejnego projektu pn.: **„Nauczyciel Interaktywnej Klasy”**, którego tematyka dotyczy również wykorzystania nowoczesnych technologii w dydaktyce.

dr Wojciech Kniec

Zakład Socjologii Obszarów Rustykalnych Instytutu Socjologii Uniwersytetu
Mikołaja Kopernika w Toruniu

Marek Olszewski

Wójt Gminy Lubicz, Wiceprzewodniczący Związku Gmin Wiejskich RP

Specyfika finansowania oświaty wiejskiej

Tekst niniejszy jest fragmentem raportu przygotowanego na zlecenie Związku Gmin Wiejskich RP - „Specyfika finansowania oświaty wiejskiej”

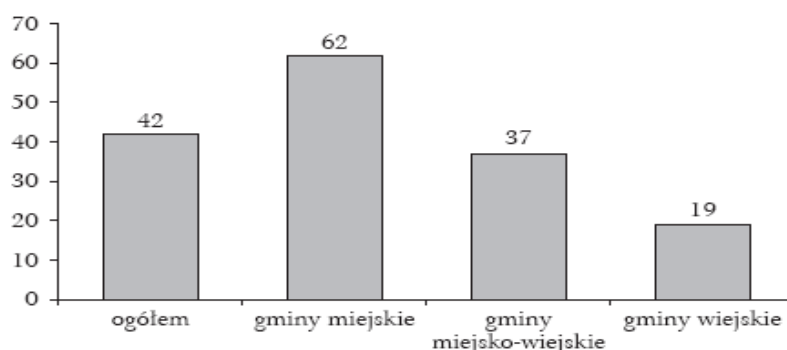
Wstęp – obszar wiejski jako specyficzne środowisko prowadzenia aktywności edukacyjnej

Finansowanie oświaty wiejskiej od wielu lat budzi spore emocje – począwszy od szczebla samej szkoły, poprzez jednostki samorządu terytorialnego finansujące oświatę, aż po poziom ministerstw. Jak bowiem pokazuje to raport przygotowany przez Związek Gmin Wiejskich RP⁴ ponad 95% samorządów wiejskich dopłaca do oświaty

Główny powód tychże emocji wynika ze specyfiki obszaru wiejskiego w ogóle i rzutowania tej specyfiki na proces utrzymania placówek szkolnych na wsi. Niższa gęstość zaludnienia, zdecydowanie gorsze nasycenie infrastrukturą kulturalno – oświatową, bardzo emocjonalny stosunek społeczności wiejskiej do mienia społecznego, silna kontrola społeczna skutkująca nieformalnym intensywnym nadzorem nad pracą samorządu powodują, że prowadzenie aktywności oświatowej na terenach wiejskich wymaga innego podejścia, także finansowego, niż na terenach silnie zurbanizowanych.

Tereny wiejskie są w ogromnej większości pozbawione dostępu do instytucji świadczących wychowanie przedszkolne.

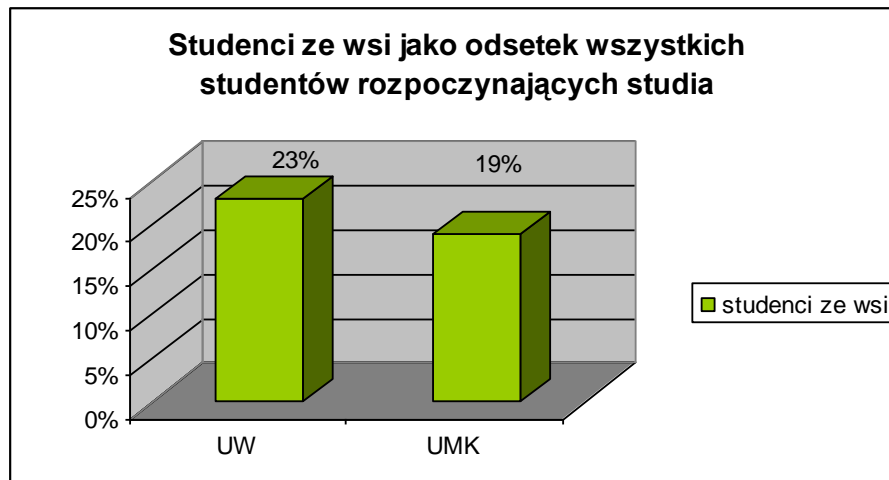
Odsetek dzieci objętych opieką przedszkolną

Źródło: *Polska 2030*, KPRM, Warszawa 2010, s. 246.

⁴ Raport ZGW RP z 2005 roku – w formie maszynopisu

Nie dziwią w związku z tym dane, które pokazują, że wśród studentów I roku zaledwie 20-25% stanowią studenci, którzy mieszkają na wsi.

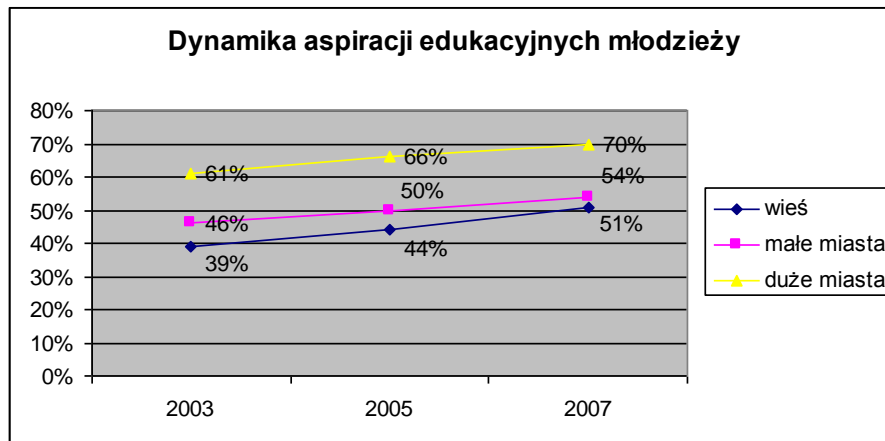
Źródło: opracowanie własne, na bazie danych z Uniwersytetu Warszawskiego i UMK w Toruniu, dane za rok 2007

W świadomości mieszkańców miasta mieszkańcy wsi reprezentują niższe niż populacja miejska potrzeby kulturalne i edukacyjne, co wynikają ma z charakteru ich pracy (rolnictwo)⁵. Tymczasem badania socjologiczne⁶ pokazują procesy wręcz odwrotne – mieszkańcy wsi od lat prezentują niebywały wręcz wzrost aspiracji kulturalno - edukacyjnych, któremu to procesowi towarzyszy jednocześnie postępująca atropia infrastruktury edukacyjnej o charakterze pozaszkolnym oraz infrastruktury kulturalnej. W świadomości mieszkańców wsi często ostatnim bastionem realizacji tychże potrzeb jest szkoła wiejska. Mówi się wręcz o dychotomicznym procesie „uspołecznienia” szkoły wiejskiej – to jest zwielokrotnieniu jej funkcji poza-edukacyjnych i jednoczesnym rosnącym poziomie wpływu społeczności lokalnej na jej pracę.

W ciągu ostatnich lat aspiracje edukacyjne młodzieży wiejskiej (wola kontynuowania nauki wśród osób w wieku 18-25 lat) dynamicznie rosły, osiągając poziom notowany w małych miastach.

⁵ Por. badania prowadzone przez seminarzystów seminarium dyplomowego Polityki Rozwoju Obszarów Wiejskich w 2006/2007 roku w Instytucie Socjologii UMK w Toruniu

⁶ Zob. chociażby J. Domalewski, P. Mikiewicz, Młodzież w zreformowanym systemie szkolnym, Toruń-Warszawa 2004

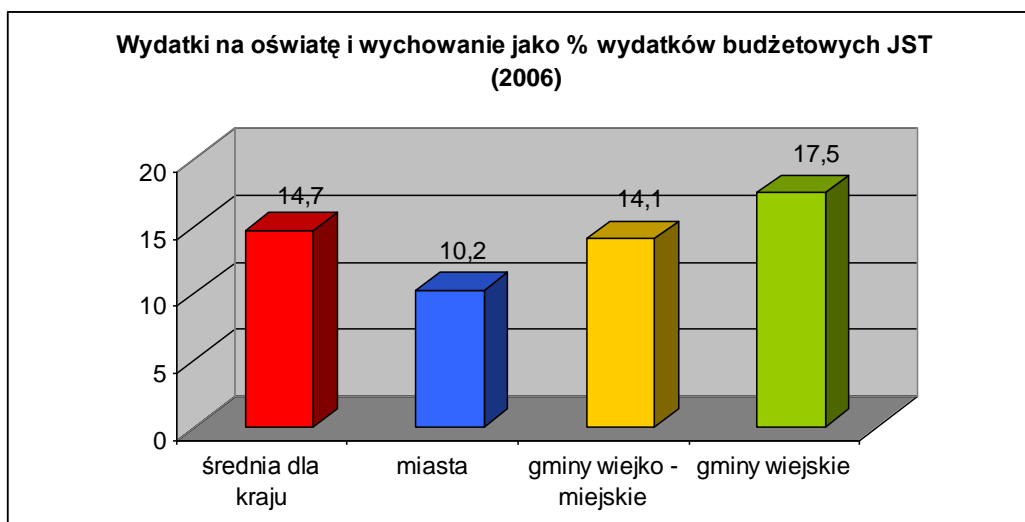
Źródło: Diagnoza społeczna 2005

W tej atmosferze na początku XXI w. odbyły się pierwsze próby tzw. racjonalizacji sieci szkolnej, gdy samorzady wiejskie zdesperowane rosnącymi kosztami utrzymania placówek oświatowych przy niewystarczającym ich zabezpieczeniu z subwencji centralnych próbowały zamykać małe, najbardziej „nierentowne” wiejskie szkoły. Próby te spotykać się zaczęły z gwałtownym, często niezrozumiałym z perspektywy dużego miasta, oporem społeczności wiejskich, zaś jego głównym uzasadnieniem była likwidacja szkoły jako jedyne miejsce wypełniającego potrzeby wiejskiego centrum kulturalno - oświatowego. W tym kontekście ujawniła się powszechnie wielość funkcji szkoły wiejskiej oraz **nieprzekładalność istniejących miar subwencjonowania szkół wiejskich na ich pozaszkolne znaczenie wobec wiejskiej wspólnoty lokalnej oraz niedostateczny poziom oszacowania subwencji oświatowej wobec specyfiki demograficznej wsi.**

Nakłady na oświatę w relacji do subwencji oświatowej w budżetach JST - porównanie gmin wiejskich i miejskich

W pierwszej kolejności zbadaliśmy relacje pomiędzy budżetami JST a wydatkami na oświatę oraz proporcjonalnością subwencji oświatowej względem tych wydatków. Poniżej prezentowana tabela sumuje zebrane dane z różnego typu samorządów – wiejskich, małomiasteczkowych oraz z dużych miast.

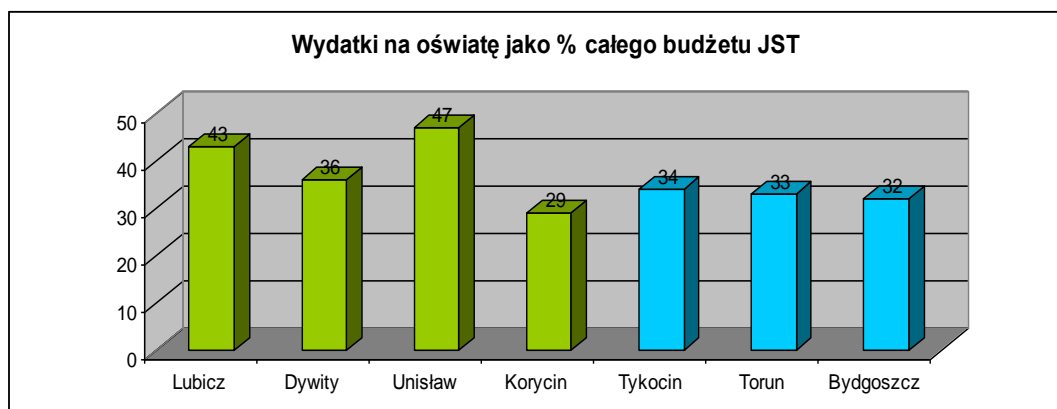
Przede wszystkim należy zauważyć, że wydatki oświatowe należą do wachlarza najważniejszych i największych wydatków JST, obejmując od 29% do nawet 47% wszystkich wydatków gmin. Wg GUS wydatki te są na poziomie 17% całych budżetów, jednak w badanych gminach były one zdecydowanie wyższe.

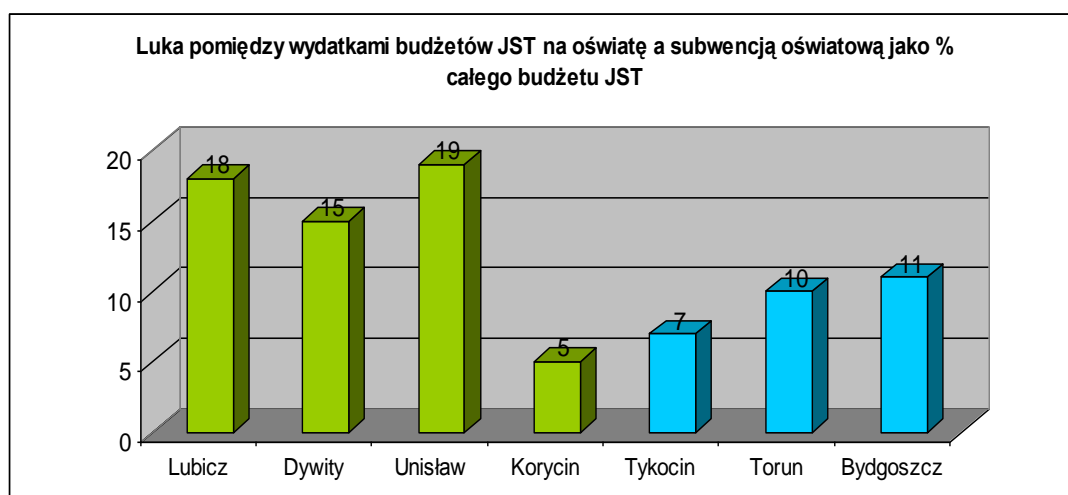
Źródło: GUS, 2007

Podstawowy wniosek ogólny płynący z tegoż zestawienia wskazuje na niewystarczającą w każdym badanym przypadku wysokość subwencji oświatowej względem potrzeb samorządów. Wszystkie badane JST wydawały więcej na edukację, niż otrzymywały środków w ramach subwencji. Wielkość zmierzonej luki finansowej sięga od 3% do 18% całego budżetu gminy oraz od 12% do 52% wszystkich wydatków na oświatę. Innymi słowy w JST subwencja oświatowa pokrywa od 78% do 48% potrzeb. Nie ma tu istotnym różnic pomiędzy zbadanymi samorządami wiejskimi i miejskimi.

O wiele bardziej istotna z punktu widzenia naszej analizy jest różnica pomiędzy samorządami wiejskimi a miejskimi w zakresie udziału luki finansowej w budżecie gminy. Tu – poza nielicznymi wyjątkami - wartość ta przekracza 14-15%, przy 10% w dużych miastach.

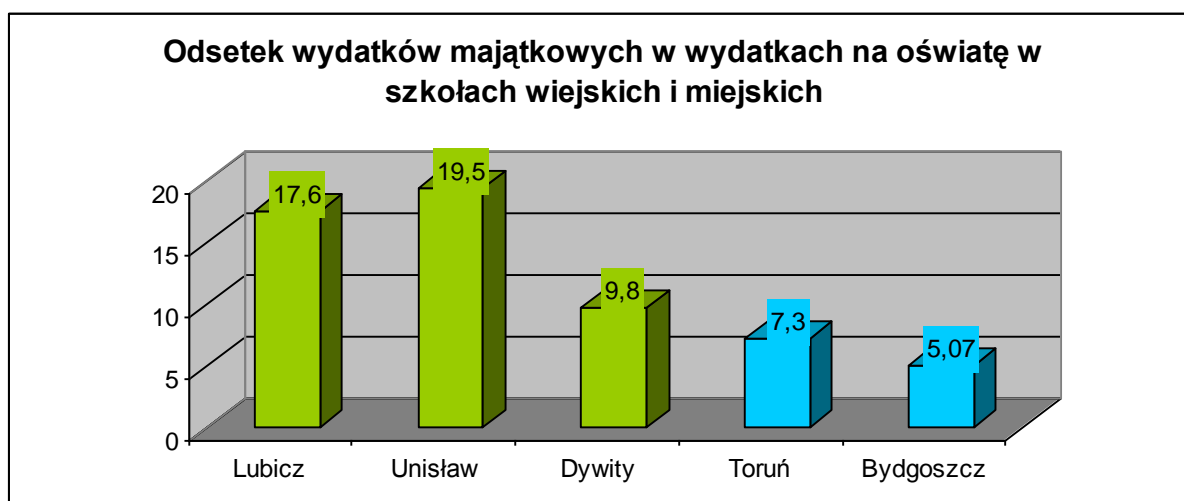

Źródło: opracowanie własne na bazie danych GUS za rok 2006/2007

Źródło: opracowanie własne na bazie danych GUS za rok 2006/2007

W dalszej kolejności zbadaliśmy udział wydatków majątkowych w wydatkach na oświatę. Okazało się tutaj, że w samorządach wiejskich wydatki te są znacząco wyższe, co świadczy o stałej potrzebie inwestowania w zasoby szkoły, głównie z racji jej wielofunkcyjności, o której piszemy w dalszej części tego opracowania.

Źródło: opracowanie własne na bazie danych GUS za rok 2006/2007

Według danych zaprezentowanych w opracowaniu F. Potulskiego⁷ z kwietnia 2008 roku łączny udział wydatków na wynagrodzenia w budżecie na oświatę JST woj. pomorskiego wynosił aż 93,1% kwoty subwencji ogólnej!

Mniejsza liczba dzieci w oddziałach i możliwości racjonalizacji sieci szkolnej

W kolejnej części raportu zajęliśmy się problemem wpływu czynników demograficznych i specyfiki przestrzennej wsi względem kosztów kształcenia. Interesowała nas w szczególności średnia liczba uczniów w jednym oddziale

⁷ F. Potulski, opracowanie badań ankietowych nad systemem oświaty – IV 2008

szkolnym, pokazująca wpływ gęstości zaludnienia, ilości mieszkańców społeczności, wreszcie ich przestrzennego zróżnicowania na koszty prowadzenia szkoły. Z prezentowanych poniżej danych jasno wynika, że szkoły wiejskie ma znacznie mniejszą obsadę oddziałów szkolnych – zarówno w gimnazjach, jak i (w szczególności) w szkołach podstawowych. Bardzo wyraźna różnica w liczbie uczniów w oddziale między gimnazjami a szkołami podstawowymi sugeruje trend pogarszania tych wskaźników na niekorzyść podstawówek. Średnia liczba uczniów w oddziale szkolnym w szkole podstawowej na wsi była o niższa o ok. 4 osoby, niż w szkole podstawowej w mieście. W przypadku gimnazjów różnica ta wyniosła 2 osoby na niekorzyść gimnazjów wiejskich.

Gmina	Średnia liczba uczniów w oddziale w szkole podstawowej	Średnia liczba uczniów w oddziale w gimnazjum
Lubicz (W)	20,2	25,5
Łubianka (W)	17	23
Zbiczno (W)	19,7	24,7
Unisław (W)	15,5	24,6
Korycin (W)	19,8	23,5
Dywity (W)	14,85	26,5
Olecko – szkoły wiejskie (W)	15,1	14,9
Olecko – szkoły miejskie (M)	22,0	23,5
Bielawa (M)	23	27
Będzin (M)	21,8	26,3
Poznań (M)	23	26,6
Warszawa (M)	23,3	26,06

Uwaga – dane dla szkół podporządkowanych samorządom

Źródło: opracowanie własne na bazie danych GUS za rok 2006/2007

W takich warunkach nieuchronnym wydaje się dążenie do racjonalizacji sieci szkolnej – głównie poprzez likwidację małych szkół wiejskich. Według danych przytaczanych przez W. Łagodzińskiego z GUS⁸ w Polsce w okresie 1989-2006 zlikwidowano ponad 40% małych szkół wiejskich.

Tymczasem jednak – jak pisze A. Wiatr (dyrektor szkoły w Rudnie) – *„Likwidacja małej szkoły wiejskiej to tragedia dla całej społeczności (...). Postawienie jej w stan likwidacji powoduje frustrację, strach, żal . Wiele tysięcy małych szkół wybudowano dzięki pracy miejscowej ludności w latach, gdy nikt się nie spodziewał, iż osiągnie nas tak głęboki niż demograficzny”*⁹. Doc. Stefan Witek uważa, że *„Względy cywilizacyjne przemawiają za tym, aby w każdej, nawet najmniejszej wsi była szkoła podstawowa, która spełnia wiele funkcji społecznych, stanowi ośrodek edukacyjno-kulturalny nie tylko*

⁸ Gazeta Wyborcza, 16.11. 2006

⁹ <http://forum.demokraci.pl/topic.php?id=2311>

dla uczniów, ale także dzieci przedszkolnych i do-rostłych mieszkańców.”¹⁰
Według A. Kozińskiej – Bałdygi z Federacji Inicjatyw Oświatowych „*Polsce brakuje modelu szkoły wiejskiej, który odpowiadałby potrzebom polskiej wsi (...)* W szczególności ważnym jest, aby małe dzieci mogły uczęszczać do małych szkół, gdzie wszyscy się znają i możliwy jest osobisty kontakt nauczyciela z uczniem i rodzicami”¹¹

W takiej perspektywie proces racjonalizacji sieci szkolnej zderza się z ideologią i ruchem społecznym obrony małych szkół wiejskich. Jej główne elementy i argumenty jej zwolenników to:

- względy bezpieczeństwa (dowóz dzieci do szkół generuje zachowania patologiczne, wzmacnia zagrożenie)
- względy wychowawcze (oddalenie szkoły od społeczności osłabia społeczną kontrolę procesów edukacji)
- względy kulturowe (szkoła wiejska jako ostatnie miejsce integrujące społeczność w sytuacji likwidacji domów kultury i świetlic wiejskich, klubów rolnika itp.; szkoła jako centrum kulturotwórcze; szkoła jako soczewka skupiające w życiu wsi jej elitę - nauczycieli)
- względy społeczne (szkoła jako własność całej społeczności; szkoła jako budynek wzniesiony rękoma mieszkańców lub/i przy ich znacznym wsparciu finansowym)
- względy emocjonalne (szkoła jako element tożsamości kulturowej)
- względy polityczne (osłabienie znaczenia społeczności wioskowej w skali gminy; mała szkoła wiejska jako środowisko wychowujące obywateli identyfikujących się z okolicą i aktywnie działających na jego rzecz)
- względy ekonomiczne (mała szkoła wiejska jest opłacalna pod warunkiem wzięcia pod uwagę trudnych do oszacowania wartości niematerialnych wspomnianych powyżej)

Zderzając te poglądy ze sobą wielu wiejskich samorządowców, mając w perspektywie długotrwałe i nagłośnione medialnie konflikty ze społecznością odstąpiło od procesów racjonalizacyjnych, z czasem wręcz przyznając rację zwolennikom utrzymania małych szkół wiejskich. Do najbardziej nagłośnionych konfliktów należały te z Szafarni, Jezior Wielkich, Z drugiej strony zgoda ta niosła za sobą poważne konsekwencje finansowe dla budżetów gmin.

Racjonalizacja sieci szkolnej przynosi określone zyski finansowe dla samorządu równoważąc udział subwencji oświatowej w wydatkach JST na oświatę. Z drugiej strony należy jednak pamiętać, że działania racjonalizujące sieć szkolną mnożą koszty dowozu dzieci do szkół, które to z kolei koszty nie są elementem wyliczania subwencji oświatowej.

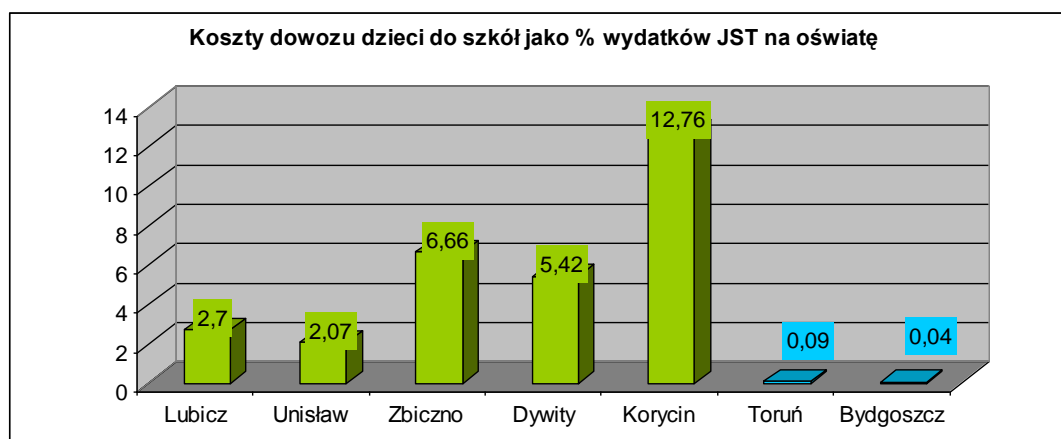
¹⁰ S. Witek, Szanse edukacyjne małych wsi, w: Internetowy poradnik dla nauczyciela, www.scholaris.pl

¹¹ A. Kozińska –Bałdyga, Mała szkoła wielka duchem., Wyd. FIO Warszawa 2007

Dowóz dzieci do szkoły

Konsekwencją rozproszenia zaludnienia na terenach wiejskich jest ustawowa już dziś konieczność zapewnienia dowozu dzieci do szkół. Samorządy wiejskie są tu w znacznie gorszej sytuacji, niż samorządy miejskie, dla których koszty dowozu dzieci stanowią niewielki ułamek ich budżetów oświatowych. Tymczasem w przypadku społeczności wiejskich koszty te są ogromne – i sięgają od 2% do 12% całego budżetu gminy na oświatę. Porównując te dane z wcześniejszymi okaże się, że Weilu wiejskich samorządach wydatki majątkowe w oświacie są na tym samym poziomie, co wydatki na dowóz dzieci do szkół. Średnio proporcjonalne wydatki na dowóz do szkół są wyższe w samorządach wiejskich aż trzystukrotnie niż w miastach! Należy zwrócić uwagę na fakt, że koszty dowozu dzieci do szkół nie są włączone w subwencje oświatową.

Stosunkowo duże różnice między samorządami wiejskimi w wydatkowaniu środków na dojazdy dzieci do szkół są skutkiem wielu czynników: oddalenia wsi od szkoły, ukształtowania terenu, bezpieczeństwa na drogach, czy wreszcie polityką gminy. Z pewnością rosnące zagrożenie na drogach będzie skutkowało większymi nakładami na dowożenie dzieci do szkół. Przykładem tego jest Gmina Lubicz, która była zmuszona zwiększyć sieć obsługi dowozu dzieci do szkół oraz wprowadzić zasadę dowożenia dzieci pod ich domy z racji potęgowania się ruchu tranzytowego przez gminę i rosnącego zagrożenia dla dzieci.

Źródło: Opracowanie własne

Szkoła wiejska jako jedyna instytucja kulturalno – oświatowa w społeczności lokalnej

Szkoła wiejska jest w ogromnej większości przypadków **siedzibą wiejskiej biblioteki publicznej**, udostępniającej swe zbiory także poza godzinami pracy placówki oświatowej.

Pomieszczenia szkół wiejskich są wykorzystywane niezwykle często jako **miejsca zebrań wiejskich, dyżurów radnych oraz szkoleń**. Z braku odpowiedniej infrastruktury szkoleniowo – konferencyjnej tylko szkoła

wiejska może zapewnić społeczności tego typu zaplecze. W przykładowej bardzo małej szkole wiejskiej w Gronowie (ok. 120 uczniów) odbywa się rocznie ok. 8 zebrań wiejskich oraz 6-8 szkoleń dla rolników, które trwają zwykle ok. 3-5 h. Szkoła udostępnia w ich trakcie nie tylko pomieszczenia, ale i sprzęt szkolny (rzutniki, tablice, flipcharty). W szkole tej spotyka się również Rada Sołecka, swoje dyżury raz w tygodniu poza godzinami pracy szkoły ma również miejscowa radna.

Z wymienionych wyżej powodów szkoła wiejska jest również często jedynym możliwym **miejscem dla organizowania imprez wiejskich o charakterze integracyjnym** – np. Dnia Seniora, Dnia Dziecka, Dnia Matki. Pełni ona wręcz rolę **ośrodka kultury**, gdzie organizowane są również wystawy, przedstawienia teatralne dla społeczności, występy zespołów muzycznych, pokazy filmów itp.

Szkoła wiejska jest bardzo często jedynym miejscem w okolicy, gdzie organizować można **społeczną aktywność rekreacyjną i sportową**, korzystając z bazy sportowej szkoły. Działają tam więc kluby fitness, amatorskie kluby sportowe, nieformalne grupy uprawiające sport - korzystając ze szkolnej hali sportowej, boiska przyszkolnego itp.

Pomieszczenia szkolne udostępniane są nieodpłatnie do wzmacniania potencjału obywatelskiego wsi – są często **jedynym możliwym miejscem spotkań wiejskich organizacji pozarządowych**. Przykładowo we wsi Lubicz Górny pomieszczenia szkolne są regularnie (nieodpłatnie) wynajmowane Klubowi Seniora (spotkania przynajmniej jeden raz w tygodniu po 4 h), a także Lokalnej Grupie Działania w Programie LEADER+ (w 2007 roku – 6 razy).

Bardzo często szkoły wiejskie pełnią już i pełnić będą na znacznie większą jeszcze skalę, **rolę wiejskich centrów teleinformatycznych** (tzw. telechat). Umieszczenie w nich pracowni internetowych, które na żądanie mieszkańców są udostępniane również po godzinach pracy szkoły na rzecz społeczności wiejskiej generuje kolejne koszty, które kompletnie nie są uwzględniane przy wyliczaniu subwencji oświatowej. Przykładowo szkoła podstawowa w Lubiczu Górnym oferuje takie usługi trzy razy w tygodniu po 4 godziny.

Funkcje przyszkolnej świetlicy wiejskiej

Działające przy szkołach świetlice wiejskie pełnią de facto funkcje świetlic środowiskowych. Świetlica wypełnia funkcję opiekuńcze wobec dzieci, których rodzice nie są w stanie (ze względu na brak czasu lub ze względu na niewydolność wychowawczą) zapewnić wypełnienia na odpowiednim poziomie tychże potrzeb. Wiejskie świetlice są wreszcie - z racji specyfiki szkoły wiejskiej – „poczekalniami” dla dzieci dowożonych ze szkoły do domu i na odwrót. Układ dowozów dzieci do szkoły nie pozwala na elastyczne traktowanie każdego dziecka z osobna - dzieci dowożone są

o określonych porach dnia do szkoły i odwożone z niej również w określonych terminach. W takiej sytuacji spora większość z nich musi czekać na rozpoczęcie zajęć lub czekać po zakończeniu zajęć na autobus szkolny. Miejscem, gdzie bezpiecznie i twórczo można wypełnić im czas jest właśnie świetlica szkolna. Oczywiście placówka ta wymaga obsady pedagogicznej oraz odpowiedniego wyposażenia audiowizualnego, w przybory szkolne itp. Koszty te znajdują się poza subwencją oświatową.

W 2007 roku Gmina Lubicz wydatkowała ze swych źródeł ponad 530 tys. zł na utrzymanie świetlic przyszkolnych, co oznaczało udział tych wydatków w budżecie oświatowym rzędu 4%. W budżetach dużych miast tego typu wydatki w ogóle nie figurowały.

Wnioski

W raporcie tym udowodniliśmy tezę, że wymienione we wstępie specyfiki terenów wiejskich skutkują potrzebą silniejszego zaakcentowania wyższych kosztów utrzymania placówek oświatowych na wsi oraz potęgującego się niezadowolenia samorządów wiejskich z tytułu rosnących proporcjonalnych kosztów utrzymania placówek oświatowych w budżetach gmin, przy niewystarczającym ich subwencjonowaniu z budżetu państwa. Sytuacja ta jest z kolei efektem niejako „uwikłania” samorządów wiejskich w rodzaj konfliktu pomiędzy racjonalnością ekonomiczną, kładącą w takiej sytuacji racjonalizować sieć szkół wiejskich w gminie a racjonalnością innego typu, gdzie względy finansowe ustępują na rzecz niematerialnych powinności samorządu i utrzymywanych przezeń szkół wobec wiejskiej społeczności lokalnej. Wielość pozaszkolnych funkcji placówek oświatowych na wsi – będąca efektem wspominanych już braków infrastrukturalnych (w szczególności dotyczy to tzw. infrastruktury społecznej) i zapóźnień cywilizacyjnych (braki edukacyjne wśród dorosłych i gwałtownie rosnące aspiracje w tym względzie) powoduje konieczność utrzymania ich w systemie oświatowym, ale i niesie za sobą konieczność pełniejszego subwencjonowania tych działań względem budżetów gmin wiejskich.

Znalezienie racjonalnego sposobu na „wiejską oświatę”, na jej organizację i finansowanie to zadanie najważniejsze.

Na plan pierwszy, z punktu widzenia organów prowadzących, wysuwa się problem „małej szkoły”, problem nie zdefiniowany, dlatego tak kłopotliwy.

Bo czymże jest „mała szkoła”? Od jakiej liczby uczniów w placówce, w oddziale, można mówić o „małej szkole”?

Wobec braku ogólnokrajowych standardów edukacyjnych jest to pojęcie umowne.

Przyjmuje się, że na potrzeby obecnej metody naliczania części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego nieoficjalny standard to 16-18 uczniów w szkole wiejskiej i 24-26 uczniów w szkole miejskiej. Tę różnicę niwelować ma współczynnik „wiejskości”

w algorytmie naliczającym subwencję dla wiejskich samorządów. Współczynnik jest zbyt niski, (powinien wynosić 0,52), ale wiadomo, że w małych szkołach wiejskich liczba uczniów w oddziale waha się od 6 do 12.

Nie istnieje system wyrównujący tak ogromne dysproporcje. Koszt kształcenia w małej szkole wiejskiej nierzadko sięga 10 tys. zł, a w przypadkach ekstremalnych 18 tys. zł.

Przekracza on kilkakrotnie subwencję oświatową na ucznia wiejskiego. Różnicę tą pokrywa ze środków własnych jednostka samorządu terytorialnego. W tej sytuacji utrzymanie małej szkoły staje się niemożliwe dla niezamożnego zwykle wiejskiego samorządu.

Dla samorządu doceniającego istnienie małej szkoły, a nie mogącego go utrzymać z powodów ekonomicznych stworzyć trzeba inną możliwość.

Jest nią przekształcenie, uspołecznienie takiej placówki bez konieczności jej likwidacji.

Mechanizm prawny, umożliwiający przekazanie szkoły stowarzyszeniu rodziców pozwalałby prowadzić szkołę tym, którzy najbardziej pragną jej zachowania.

Zauważyć trzeba, że w kilkuosobowych oddziałach nauczanie przybiera charakter zgoła indywidualny, stąd zasadne jest, by szkoła o takim charakterze prowadzona była na nieco innych zasadach niż zwykła szkoła publiczna.

Dobre przykłady funkcjonowania szkół prowadzonych przez stowarzyszenia w Polsce istnieją. Jest więc możliwe, przy wykorzystaniu takich przykładów, zinstytucjonalizowanie „małej szkoły” jako placówki prowadzonej przez stowarzyszenie rodziców, subwencionowanej przez jednostki samorządu terytorialnego według średniej kosztu kształcenia ucznia w danej gminie, przy wsparciu Ministerstwa Edukacji Narodowej, np. poprzez dofinansowanie wyposażenia takiej szkoły z utworzonego specjalnie w tym celu funduszu celowego. Taka szkoła, działająca np. w ogólnopolskim programie „Wiejska szkoła” miałaby szansę istnienia w małych wiejskich środowiskach.

Forum Debaty Publicznej „Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju”

Zespół Forum Debaty Publicznej Obszary wiejskie szansą rozwoju skupia się na sprawach związanych z uwolnieniem, uruchomieniem potencjału rozwojowego polskiej wsi. Taka perspektywa wynika z przekonania, że nie można zmodernizować Polski bez wykorzystania bogatych zasobów wsi. Owo bogactwo to przede wszystkim ludzie, ale także dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze. Nie tylko nie powinniśmy tego kapitału trwonić, ale szukać najlepszych sposobów jego wykorzystania i pomnażania dla pożytku kraju i jego mieszkańców.

Kontakt:

Krzysztof Wójcik
tel. 22 695 13 20
fdp.wies@prezydent.pl
www.prezydent.pl